

บทที่ 4

กำแพงเมืองชั้นนอกกับการพัฒนาปรับปรุง

4.1 ประวัติกำแพงเมืองเชียงใหม่

4.1.1 สภาพทางกายภาพและกิจกรรมทางสังคมของชุมชน

เมืองเชียงใหม่เป็นราชธานีของอาณาจักรล้านนามาตั้งแต่ พ.ศ. 1839 โดยกษัตริย์ 3 พระองค์คือพญามังราย พญาเจ้าเมือง พญาร่วง เดิมเมืองมีลักษณะเป็นที่เหลี่ยมผืนผ้า เป็นเมืองที่มีเอกลักษณ์ถูกสร้างขึ้นโดยจงใจมีความเฉพาะตัวเชิงสุนทรียภาพและภูมิทัศน์เมืองที่ชัดเจน ตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ของเมืองได้รับการพิจารณาเลือกตำแหน่งอย่างรอบคอบอยู่ในแอ่งที่มีที่ราบ แม่น้ำไหลผ่าน โอบล้อมด้วยเทือกเขา การวางผังเมืองและออกแบบเมืองเคารพต่อข้อจำกัดและตอบรับต่อสภาพแวดล้อม มีการบังคับเมืองให้อยู่ในขอบเขตจำกัด ด้วยการวางแนวคูน้ำและกำแพงเมืองรูปทรงสี่เหลี่ยมคางหมูถึงประ โยชนั้ใช้สอยส่งผลให้เมืองมีมาตราส่วนสมดุลจากประวัติศาสตร์อันยาวนาน เชียงใหม่จึงสั่งสมผลงานด้านศิลปกรรมที่มีคุณค่ายิ่ง ซึ่งแสดงออก ถึงความรุ่งเรืองทางด้านการเมือง ศาสนา ศิลปกรรมปัญหา

ตามตำนานการสร้างเมืองเชียงใหม่ในจินตนาการมาลีปกรณณ์กล่าวว่าเมืองเชียงใหม่มีขนาดกว้าง 900 วา ยาว 1000 วา ซึ่งตำนานส่วนใหญ่กล่าวไว้ตรงกันคาคว่าแรกสร้างเมืองมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าแต่ที่ปรากฏในปัจจุบันเมืองเชียงใหม่มี 2 ส่วนคือ ส่วนที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสล้อมรอบด้วยคูน้ำและกำแพงกว้างด้านละ 1,600 เมตรเป็นเมืองชั้นใน คาคว่าจะสร้างมาตั้งแต่เริ่มแรกเพราะได้มีการกล่าวถึงประตูเชียงใหม่ตั้งแต่ พ.ศ. 1862 หลังจากพญามังรายสิ้นพระชนม์ไปแล้ว 2 ปี กล่าวว่ เจ้าขุนเครือได้นำกำลังพลมาตั้งอยู่ที่ประตูเชียงใหม่และประตูสวนดอก เพื่อคอยจับพญาแสนภูผู้เป็นหลาน ซึ่งครองเมืองเชียงใหม่ พญาแสนภูหลบหนีไปทางประตูหัวเวียง ซึ่งเป็นประตูด้านเหนือเรียกกันว่าประตูช้างเผือกในปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่กำแพงด้านใต้ของเมืองรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสได้มีมาแล้วตั้งแต่สมัยพญามังรายเพราะมีประตูเมืองทางด้านนั้น ต่อมาได้มีการเจาะกำแพงเมืองด้านใต้ให้เป็นประตูอีกแห่งหนึ่ง เพื่อให้พระมหาลีของพระเจ้ากือนา ซึ่งมีตำหนักอยู่ที่บ้านสวนแห่(สวนแร) นอกกำแพงเมืองเดินทางเข้าออกเพื่อดูแลการก่อสร้างเจดีย์หลวงเมื่อพ.ศ. 1945 ประตูที่เจาะนั้นได้ชื่อว่าประตูสวนแห่ ปัจจุบันเรียกว่าประตูสวนปรุง จึงมีการสรุปว่ตัวเมืองเชียงใหม่ทั้งสองส่วนนั้นควรจะสร้างมาพร้อมกัน

ในขณะที่อีกแนวคิดหนึ่งกล่าวว่กำแพงเมืองชั้นนอกมีลักษณะเป็นรูปเกือกม้าสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าเมกุฏิพุทธวงศ์ (พ.ศ 2094 - 2101) ตามคำแนะนำของขุนนางพม่าโดยมีลักษณะกำแพงเป็นรูปราหูอมจันทร์อันเป็นการสร้างที่ผิดจารีตประเพณีและนำไปสู่การสูญเสียเมืองให้แก่พม่าในกาลต่อมา

นอกจากนี้ในพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาเรื่องไทยรบพม่ากล่าวกันว่ากำแพงเมืองชั้นนอกสร้างขึ้นเมื่อครั้งแม่ทัพโกษาธิบดี(เหล็ก)แห่งกรุงศรีอยุธยา ระหว่าง พ.ศ 2204 - 2205 โดยก่อกำแพงดิน โดยโอบเมืองเชียงใหม่สูงเท่ากำแพงเมือง เพื่อเป็นเชิงเทินตั้งปืนใหญ่ยิงเข้าไป ในเมืองและเป็นทางตัดเส้นทางลำเลียงเสบียงเข้าเมืองเชียงใหม่

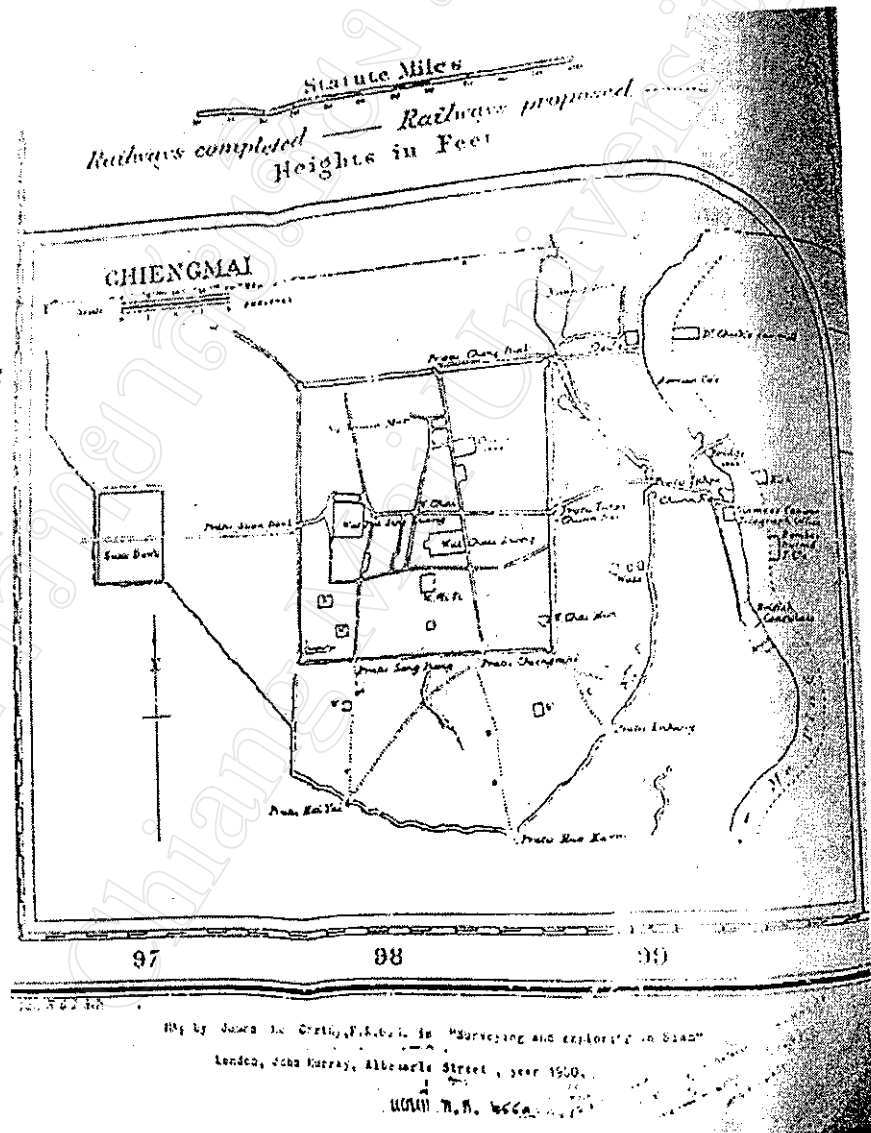
ในส่วนของประตูเมืองชั้นนอกก็เช่นเดียวกันยังไม่สามารถหาข้อสรุปได้ว่าประตูเมืองชั้นนอกประกอบไปด้วยประตูไคบ้าง วิชัย ตันกิตติกร (2529) อ้างถึงแผนที่เมืองเชียงใหม่ พ.ศ 2447 เมื่อครั้งจอมพล พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชเสด็จมณฑลฝ่ายเหนือปรากฏในแผนที่ว่ากำแพงเมืองชั้นนอกประกอบด้วยประตูหยาษา ประตูเหล็ก ประตูหัวก้อม อยู่ด้านทิศใต้ ประตูท่าแพชั้นนอกด้านทิศตะวันออก และประตูช้างม้อย อยู่ด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งตามตำนานกล่าวว่าพระเจ้าติโลกราชทรงโปรดให้สร้างพระราชวังบริเวณตะวันออกเฉียงเหนือและ เาะกำแพงเมืองชั้นนอกสร้างประตูศรีภูมิ ดังนั้นประตูช้างม้อยและประตูศรีภูมิน่าจะเป็นประตูเดียวกัน

แต่จากแผนที่ที่ Jame McCarthy ทำขึ้นเมื่อครั้งสำรวจเส้นทางรถไฟจากอยุธยาถึงภาคเหนือและได้สำรวจทำแผนที่เมืองเชียงใหม่เมื่อปี พ.ศ 2443 ปรากฏชื่อประตูเมืองชั้นนอกคือประตูหยาษา ประตูหัวก้อม ประตูระแงง และประตูท่าแพชั้นนอก ซึ่งไม่ปรากฏประตูช้างม้อยหรือประตูศรีภูมิแต่ประการใด ในขณะที่แผนที่ พ.ศ 2466 ย้ายตำแหน่งประตูช้างม้อยมาอยู่กำแพงชั้นในบริเวณถนนช้างม้อยปัจจุบัน เมื่อพิจารณาแผนที่ทั้ง 3 แผนที่ทั้งนี้จะคลาดเคลื่อนไปมากจากระยะแรกกำแพงเมืองชั้นนอกด้านตะวันออกจะมีแนวต่อถึงแจ้งศรีภูมิใน พ.ศ. 2447 แนวกำแพงลดลงมาเล็กน้อยและระบุชื่อประตูช้างม้อยต่อมาในปี พ.ศ. 2466 แนวกำแพงลดลงมาเหลือแค่เพียงประตูท่าแพชั้นนอก และชื่อประตูช้างม้อย จึงย้ายมาอยู่กำแพงชั้นใน

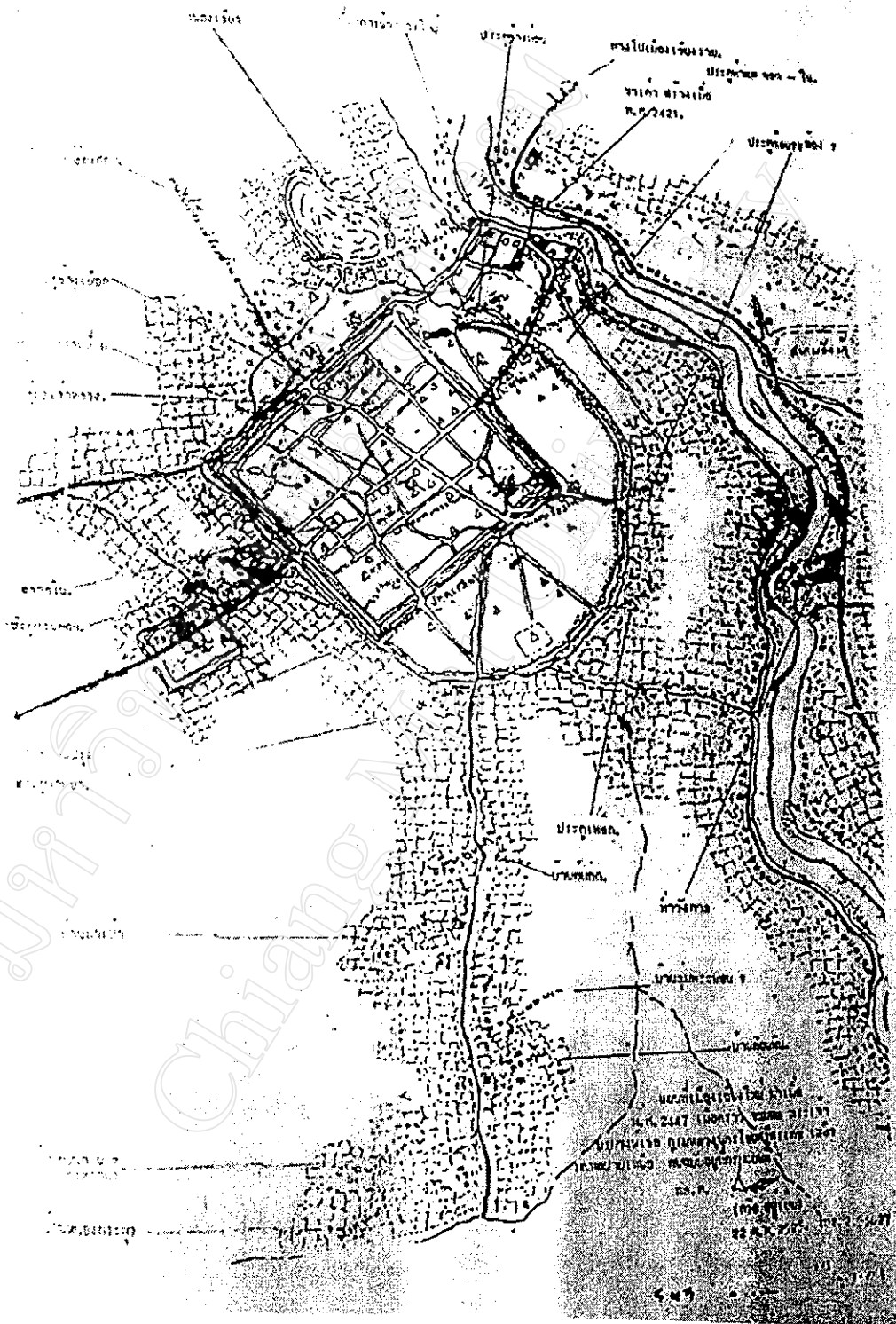
สมโชติ อ๋องสกุล (2540) อ้างในนิวัตร ดันตยานุสรณ์ (2540) ได้กล่าวไว้ว่าในปลายสมัยราชวงศ์มังรายมีการขุดลอกลำน้ำแม่ข่าและลำคูไหล ในสมัยท้าวแม่กุ ครองเมืองเชียงใหม่ (พ.ศ 2094 - 2107) หรือแม้แต่ในสมัยที่เมืองเชียงใหม่ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า (พ.ศ 2101 - 2317) พม่าก็ได้ขุดลอกลำน้ำแม่ข่าและลำคูไหลเช่นเดียวกัน และมีการสันนิษฐานกันว่าการขุดลอกครั้งนั้นได้นำดินมาทำกำแพงเมืองชั้นนอกเพื่อเป็นป้อมปราการ ป้องกันศัตรูอีกชั้นหนึ่งและจากการขุดค้นทาง

โบราณคดีบริเวณกำแพงเมืองชั้นนอกในวาระเชียงใหม่มีอายุครบ 700 ปี เมื่อ พ.ศ 2539 พบเครื่องปั้นดินเผาส่วนหนึ่งที่แสดงว่ากำแพงเมืองชั้นนอกสร้างหลังกำแพงเมืองชั้นใน

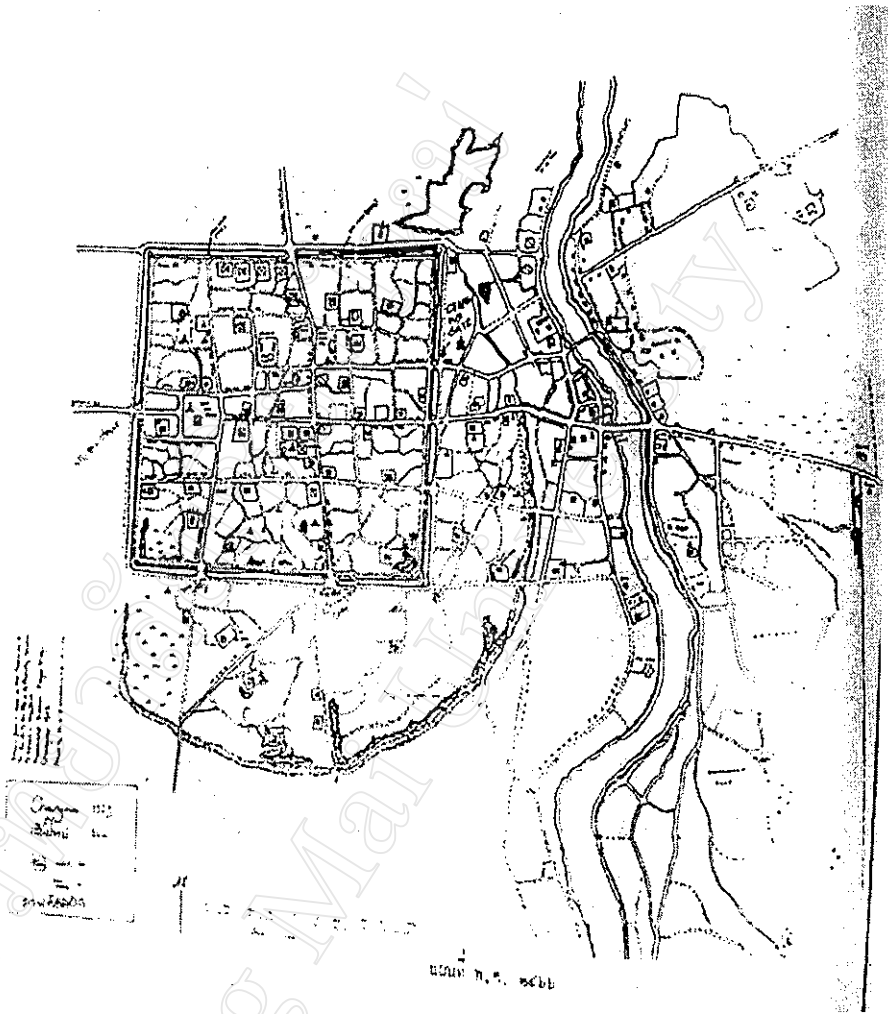
อย่างไรก็ตามทั้งกำแพงเมืองและประตูเมือง อาจจะสร้างขึ้นมาจากสาเหตุความจำเป็นหลายประการเช่นต้องการขยายพื้นที่อยู่อาศัยในเมืองให้กว้างขวางมากขึ้น เพื่อรองรับจำนวนประชากรที่เพิ่มสูงขึ้นหรืออาจสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นกำแพงยุทธศาสตร์ในการป้องกันข้าศึกก็เป็นได้

แผนที่ 1 แผนที่เมืองเชียงใหม่ปี พ.ศ 2443 ที่ Jame McCarthy ทำขึ้นเมื่อครั้งสำรวจเส้นทางรถไฟจากอยุธยาถึงภาคเหนือ

แผนที่ 2 แผนที่เมืองเชียงใหม่ปี พ.ศ 2447 เมื่อครั้งจอมพล พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช เสด็จมณฑลฝ่ายเหนือ

แผนที่ 3 แผนที่เมืองเชียงใหม่ปี พ.ศ 2466

กำแพงเมืองชาลวทรุดโทรมตามกาลเวลาต่อมาในปี พ.ศ 2449 ได้มีการเสนอแนวคิดที่จะให้รื้อทิ้ง แต่ได้รับการคัดค้านจากสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ กำแพงเมืองได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นเขตโบราณสถานและประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 52 ตอนที่ 75 ลงวันที่ 8 มีนาคม 2478 โดยกรมศิลปากร หากแต่ภาครัฐมีขีดจำกัดทั้งในด้านงบประมาณ บุคลากรที่จะปกป้องดูแลรักษา ในขณะที่ความเชื่อของบุคคลทั่ว ๆ ไปแล้วจะไม่สนใจเอาใจใส่สภาพที่ดินที่เป็นแนวกำแพงเมืองเก่าทั้งยังเกรงกลัวเรื่องผีสาวและความเชื่อเกี่ยวกับกำแพงเมืองสุพรรณภูมิ จันทน์อันเป็นการสร้างที่ผิดจารีตประเพณียังคงมีอยู่ จึงปล่อยสภาพให้รกร้างในขณะที่หน่วยงานที่ต้องรับผิดชอบโดยตรงขาดปัจจัยเกื้อหนุนทุกด้านในการที่จะรักษาและบำรุงสภาพกำแพงเมืองให้

อยู่ในสภาพที่ดีได้ในขณะที่งบประมาณส่วนใหญ่ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคแม้กระทั่งของเทศบาลนครเชียงใหม่เองก็ยังคงต้องให้น้ำหนักส่วนใหญ่ไปยังการปรับปรุงสิ่งสาธารณูปโภคต่าง ๆ อยู่ตามแนวกำแพงเมืองเก่าทั้งหมดจึงถูกละเลยและเป็นโอกาสของผู้มีรายได้น้อยที่เข้ามาประกอบอาชีพในเขตเมืองเชียงใหม่ที่ขาดแคลนที่อยู่อาศัยเข้ามา สร้างที่พักพิง โดยในระยะแรกผู้ที่บุกรุกที่จะไปก่อสร้างเพิงที่พักเพื่ออยู่อาศัยชั่วคราวและต่อมาได้เพิ่มมากขึ้น ประกอบกับการพัฒนาเมืองเชียงใหม่เป็นไปอย่างรวดเร็วทำให้ประชาชนจากแหล่งต่าง ๆ เข้ามาอาศัยอยู่ใกล้ตัวเมืองเพื่อประกอบอาชีพกันมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันกรมธนารักษ์ ซึ่งมีหน้าที่ดูแลแนวกำแพงซึ่งถือเป็นที่ราชพัสดุได้เปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปได้เข้าใช้ประโยชน์ในการเป็นที่อยู่อาศัยแนวกำแพงเมืองเก่าจึงถูกบุกรุกทั้งโดยถูกต้องโดยผ่านการขอเช่าจากราชพัสดุและบุกรุกอยู่อย่างผิดกฎหมาย

4.1.2 ลักษณะทางกายภาพของกำแพงเมืองชั้นนอก

แนวกำแพงเมืองชั้นนอกมีลักษณะคล้ายครึ่งวงกลมเริ่มตั้งแต่บริเวณแจ้งศรีภูมิ บริเวณวัดชัยศรีภูมิเทียบลำน้ำท่าขานานกับถนนสุริยวงศ์และถนนกำแพงดิน โอบล้อมเมืองเชียงใหม่ด้านทิศตะวันออกและด้านทิศใต้มากขึ้นบรรจบกับกำแพงเมืองเชียงใหม่อีกครั้งบริเวณแจ้งภู่อื้องลักษณะโครงสร้างส่วนใหญ่ก่อด้วยดินมีบางส่วนที่โครงสร้างด้านนอกก่อด้วยอิฐมอญ แต่โครงสร้างภายในก่อด้วยดิน สภาพในปัจจุบันได้ถูกชาวบ้านบุกรุกทำลายแนวกำแพงไปมาก บางส่วนถูกขุดเจาะเป็นเส้นทางสัญจรบางส่วนถูกขุดเจาะเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยและบางส่วนถูกถนนสายสำคัญ คัดผ่านเช่น ถนนท่าแพ ถนนลอยเคราะห์ ถนนสุริยวงศ์ ถนนทิพยเนตร สภาพบริเวณดังกล่าวกลายเป็นย่านการค้าไม่หลงเหลือร่องรอยของแนวกำแพงอีกต่อไป คงแต่แนวลำน้ำข่าที่ปรากฏให้เห็นทิศทางของแนวกำแพงดินเท่านั้น

ถัดจากแยกถนนท่าแพ ถึงชุมชนระแงง เป็นช่วงที่มีปัญหาในกรรมสิทธิ์ที่ดิน เนื่องจากมีการออกโฉนดทับซ้อนกับที่ราชพัสดุหลายรายส่วนที่เหลือถูกจัดให้เช่า แนวกำแพงเมืองจึงถูกขุดเจาะเป็นทางเข้าออกและปลูกสร้างที่อยู่อาศัยในแนวกำแพง สภาพโดยทั่วไปทรุดโทรมชาวบ้านได้ปลูกสร้างอาคารติดต่อกันไปตามแนวกำแพงทั้งด้านนอกและด้านใน มีเพียงบางช่วงเท่านั้นที่จะเห็นร่องรอยของกำแพงช่วงต่อจากถนนระแงงตัดผ่านถึงประตูหัวก้อมและประตูหายยา ในส่วนนี้กำแพงจะเหลือไม่ครบทั้งแนว โดยเฉพาะอย่างยิ่งระยะ 200 เมตรจากถนนระแงง แนวกำแพงเมืองถูกทำลายกลายเป็นแนวถนนกำแพงดินไป ส่วนกำแพงที่เหลือถูกทำลายไปจนเกือบหมด ในช่วงนี้มีชุมชนที่ชาวบ้านบุกรุกเพื่ออยู่อาศัยประกอบไปด้วย ชุมชนฟ้าใหม่ประตูก้อม ชุมชนศรัทธาวัดหัวฝายชุมชน 5 ธันวาคม

ช่วงตั้งแต่ประตูหายยาถึงแจ้งภู่อื้อง ถือได้ว่าเป็นช่วงแนวกำแพงเมืองชั้นนอกที่มีความสมบูรณ์ที่สุดยังคงเห็นสภาพแนวคันดิน และเห็นสภาพป้อมหายยา(ป้อมกลม) อย่างเด่นชัด

แต่อย่างไรก็ตามการที่มีชุมชนบุกรุกเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยและยังขาดการกำกับที่ดีจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ก็ส่งผลกระทบต่อและทำให้การเสื่อมสภาพของกำแพงเมืองเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีการถากถางรูก้าแนวกำแพง มีการขุดเจาะเป็นทางเข้าออก มีการปลูกบ้านเรือนชิดแนวกำแพง หรือแม้แต่นบนสันกำแพงเมืองชั้นนอกยังมีการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยโดยที่เจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีหน้าที่กำกับไม่สามารถทำอะไรได้เลย

อย่างไรก็ตามพื้นที่ที่ดินที่ตั้งของแนวกำแพงเมืองชั้นนอกที่จะทำการศึกษา (ช่วงตั้งแต่ถนนหายยาถึงแจ่งภู่อีออง) ปัจจุบันเป็นที่ราชพัสดุอยู่ในความรับผิดชอบของ กรมธนารักษ์ และกรมศิลปากรดูแลตามพระราชบัญญัติโบราณสถานซึ่งกรมศิลปากรได้ประกาศเป็นเขตโบราณสถานเมื่อวันที่ 19 กันยายน 2521 อย่างไรก็ตามแนวกำแพงเมืองช่วงที่ทำการศึกษา ในครั้งนี้สามารถแบ่งพื้นที่ได้เป็น 3 ส่วนตามสิทธิในการถือครอง คือ

1. พื้นที่ของเทศบาลเป็นพื้นที่ในส่วนที่เป็นที่ตั้งของชุมชนทิพย์เนตร
2. พื้นที่ของเอกชนได้แก่ที่ดินเป็นลักษณะรูปชายธงติดถนนบุญเรืองฤทธิ์ ขวางสวนกาญจนาภิเษกและปัจจุบันมีการตั้งแผงขายผลไม้ เต็นท์ขายรถ รวมไปถึงบริเวณที่เป็น ตึกแถว 40 คูหาด้วย
3. พื้นที่ของราชพัสดุ (อยู่ในการดูแลของกรมธนารักษ์) คือบริเวณแนวกำแพงเมืองทั้งหมดรวมไปถึงบริเวณที่เป็นตลาดต้นไม้ด้วย พื้นที่ราชพัสดุบางส่วนที่เป็นเขตแนวกำแพงเมืองมีการรูก้าพื้นที่โดยหน่วยราชการได้แก่ การรูก้าแนวเขตกำแพงเมืองด้านในของโรงพยาบาลสวนปรุง ซึ่งมีการก่อสร้างอาคารพักอาศัยและอาคารบริการบางส่วนที่รูก้าเขตกำแพงเมืองด้านในนี้ แนวกำแพงที่โค้งไปทางทิศตะวันออกถึงประตูหายยา ซึ่งมีลักษณะดังนี้
 - ด้านหลังมีชุมชนทิพย์เนตร
 - บางจุดตลอดแนวกำแพงเมือง มีผู้บุกรุกเป็นที่พักอาศัยทั้งทางด้านนอกและด้านในในลักษณะต่าง ๆ
 - ติดแนวถนนหายยาเป็นตลาดต้นไม้ที่ถูกบุกรุกโดยเทศบาลนครเชียงใหม่ตามแนวทางการย้ายผู้บุกรุกบริเวณแจ่งภู่อีอองสวนบวกหาดไปอยู่ ณ จุดนั้นแทน จนถึงปัจจุบันโดยเทศบาลนครเก็บค่าเช่าอยู่จนถึงปัจจุบัน
 - จุดบรรจบถนนทิพย์เนตรเป็นชุมชนอยู่ภายใน และเป็นจุดก่อสร้างโรงสูบน้ำของระบบระบายน้ำ และกำจัดน้ำเสียของเทศบาลนครเชียงใหม่

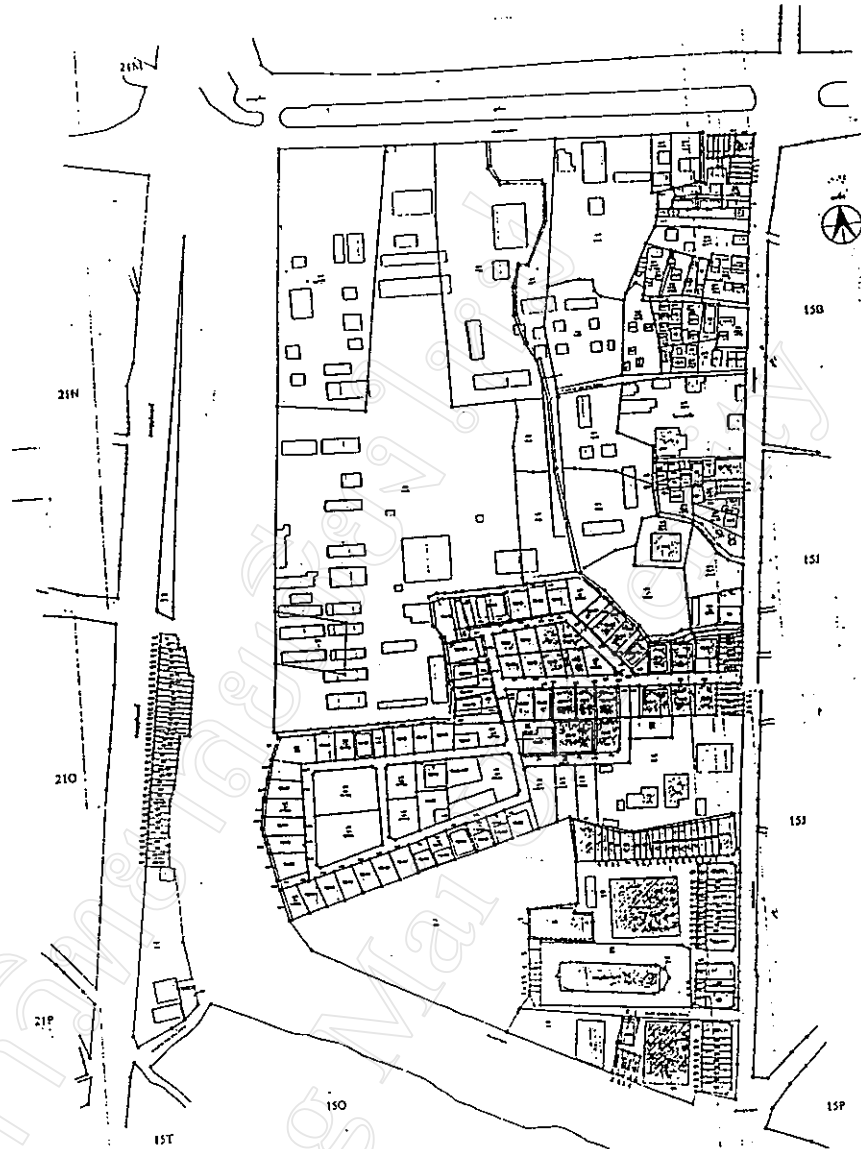
อย่างไรก็ตามสภาพแนวกำแพงเมืองในช่วงนี้เริ่มปรากฏร่องรอยการพังทลายมากขึ้น จากรายงานการขุดค้นศึกษาและบูรณะกำแพงเมืองเชียงใหม่ สาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหากำแพงเมืองทรุดโทรมและพังทลายมีสาเหตุหลายประการดังต่อไปนี้ สาเหตุมาจากการเสื่อมสภาพ

ของวัตถุตามกาลเวลา ทำให้เกิดการยุบร่อนทับถมกันไป ดั้งเห็นเด่นชัดบริเวณป้อมมหาเยา (ป้อมกลมที่พังทลายลงไปแล้ว) การเสื่อมโทรมลงไปเพราะสาเหตุจากภัยธรรมชาติ อันได้แก่ เกิดจากการกัดเซาะของน้ำฝนและบางบริเวณที่ถูกทิ้งร้าง มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นบนแนวกำแพงทำให้แนว กำแพงถูกแยกและดัน โดยรากของต้นไม้และผุพังทลายลง การเสื่อมโทรมที่มาจากกระทำของ มนุษย์ซึ่งแยกประเด็นได้ดังนี้

3.1 เสื่อมโทรมจากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์และความเห็นแก่ได้ ของมนุษย์ที่เข้าไปรื้อถอนจุดเจาะค้นหาสิ่งของเก่าแก่ที่ตนต้องการ เพื่อที่จะได้มาโดยไม่คำนึงถึง คุณค่าด้านอื่น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการขาดสำนึกต่อส่วนรวม

3.2 การบุกรุกของราษฎรโดยการขุดเจาะแนวกำแพงเป็นทาง เดินการขุดหรือทำลายฐานกำแพงเพื่อหาพื้นที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัย

แนวกำแพงเมืองชั้นนอกที่เป็นพื้นที่ศึกษาเป็นที่ตั้งของชุมชนทิพยเนตร ซึ่งแต่เดิมได้มีการบุกรุกอยู่อาศัยตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ 2500 โดยประชาชนที่เข้าอยู่อาศัยมาจากหลาย ๆ แหล่ง โดยประชาชนจะอยู่อาศัยทั้งในส่วนของพื้นที่ที่เป็นที่ดินของเทศบาลซึ่งมีพื้นที่ 9.3 ไร่ และ แนวกำแพงเมืองซึ่งเป็นที่ดินของราชพัสดุที่อยู่ในความดูแลของกรมธนารักษ์อีกจำนวน 11.2 ไร่

แผนผังที่ 4 แสดงแนวกำแพงเมืองชั้นนอกที่ทำการศึกษา ในส่วนที่เป็นที่ดินราชพัสดุ และที่ดินของเทศบาลนครเชียงใหม่และครอบคลุมพื้นที่ชุมชนทิพย์เนตร

สภาพแนวกำแพงส่วนที่ 1 ตั้งแต่แจ่งกู่เฮืองติดกับสวนกาญจนภิเษก เทศบาลนครเชียงใหม่ได้ทำการปรับปรุงเป็นสวนสาธารณะให้ประชาชนทั่วไปใช้ประโยชน์ แต่บนแนวกำแพงยังขาดการดูแลตัดตกแต่งกิ่งไม้ ต้นไม้ ทำให้ต้นไม้ขึ้นรกรุงรัง ขาดระเบียบ คงปล่อยสภาพไปตามธรรมชาติ เป็นทางเดินที่ชาวบ้านบางส่วนใช้เดินทางระหว่างชุมชนทิพย์เนตร ไปยังแจ่งกู่เฮืองระยะทางตามแนวสันกำแพงเมืองเก่าประมาณ 450 เมตร โดยด้านตะวันออกของ กำแพงติดกับโรงพยาบาลสวนปรุงซึ่งก็มีการก่อสร้างอาคารรุทที่ดินแนวกำแพงเช่นเดียวกันและหมู่บ้านจัดสรร ซึ่งมีการก่อสร้างรั้วไว้ชัดเจนแนวกำแพงจึงไม่มีการบุกรุกที่จากชาวบ้านแต่ประการใด

ภาพที่ 1 บริเวณกำแพงเมืองชั้นนอกด้านตรงกันข้ามกับแจ่งคูเอืองซึ่งเทศบาลนคร
เชียงใหม่ได้ปรับปรุงสภาพพื้นที่เป็นสวนสาธารณะชื่อ สวนกาญจนาภิเษกในปี พ.ศ 2539

ภาพที่ 2 การจัดสร้างทางเดิน สถานกิจกรรม สนามหญ้าในบริเวณสวนกาญจนาภิเษก
ซิดคิดแนวกำแพงเมืองชั้นนอก ซึ่งประชาชนสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ และเป็นรูปแบบที่
เรียบง่ายไม่ขัดแย้งกับโบราณสถานและน่าจะถูกนำไปเป็นต้นแบบในการสร้างตลอดแนวกำแพง
เมืองหากสามารถกระทำได้

ภาพที่ 3 พื้นที่สวนกาญจนาภิเษกและแนวกำแพงเมืองเก่า(มองในมุมกว้างจากด้านติดถนนบุญเรืองฤทธิ์) ซึ่งถือเป็นพื้นที่สีเขียวแห่งใหม่ของเมืองเชียงใหม่ซึ่งเป็นประโยชน์ในระยะยาวที่ได้ทั้งพื้นที่สีเขียวและการปกป้องให้สภาพแนวกำแพงเมืองชั้นนอกยังคงสภาพต่อไปได้

ภาพที่ 4 แสดงแนวรั้วโรงพยาบาลสวนปรุงและหมู่บ้านระมิงค์ชิดติดฐานกำแพงเมืองเก่าซึ่งก่อสร้างโดยโรงพยาบาลสวนปรุง ส่วนหนึ่งเป็นประโยชน์ในด้านการป้องกันแนวกำแพงไม่ให้มีการบุกรุก แต่ เมื่อหลังแล้วกลับกลายเป็นว่าโรงพยาบาลรุกล้ำพื้นที่เอง

ช่วงต่อจากแนวแรกระยะทางประมาณ 230 เมตรไปสิ้นสุดจนถึงป้อมกลมถือเป็นจุดเหนือสุดของชุมชนทิพย์เนตร ปรากฏตามแนวแผนผังเดิมของชุมชน มีการบุกเบิกไปก่อสร้างอาคารเพิงพักบนสันกำแพงเมืองเก่าอย่างเด่นชัด ถัดจากนั้นไปมีการขุดแนวดินเพื่อเป็นทางเดินระหว่างสองฝั่งกำแพงเมืองเก่า รวมไปถึง การปักเสาไฟฟ้าให้กับผู้อยู่อาศัยในชุมชน และยังเป็นจุดที่ผู้อยู่อาศัยนำขยะมูลฝอยไปกองรวมกันเพื่อเผาอย่างไร้ระเบียบ ตามแนวกำแพงด้านในชุมชนมีการก่อสร้างบ้านซิดติดแนวกำแพงของผู้อยู่อาศัย

ภาพที่ 5 การบุกเบิกของผู้อยู่อาศัยในชุมชนก่อสร้างเพิงพักที่อยู่อาศัยบนแนวกำแพงเมืองและการพัฒนาสิ่งสาธารณูปโภคที่ขาดการคำนึงถึงโบราณสถาน โดยการปักเสาไฟฟ้าบนแนวกำแพงเมืองซึ่งถือเป็นการดำเนินงาน โดยภาครัฐ

ภาพที่ 6 แสดงการขุดเจาะแนวกำแพงเพื่อเป็นทางเดินเชื่อมต่อภายในชุมชนที่พยเนตร โดยชาวบ้านผู้บุกรุกและเทศบาลนครเชียงใหม่ได้สร้างทางเดินเสริมให้เพื่อช่วยเหลือชุมชนอีกทางหนึ่ง

ภาพที่ 7 การนำขยะมูลฝอย เศษวัสดุต่าง ๆ ของผู้อยู่อาศัยในชุมชนไปกองรวมเพื่อกำจัดโดยวิธีเผาที่ขาดการดูแลจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการที่จะเข้าไปร่วมแก้ไขปัญห และยังคงถูกปล่อยให้ดำเนินการต่อไปเป็นปกติ

บริเวณป้อมกลมถือเป็นจุดที่สมบูรณ์ที่สุดของแนวกำแพงเป็นป้อมก่ออิฐมีใบเสมาและ
เจดีย์เนินแนวผนัง โค้งเช่นเดียวกับแจ่มุมเมือง ป้อมนี้มีชื่อว่า “ป้อมหาษา” (ศิลปากร , 2530)

ลักษณะทั่วไปของป้อมหาษาเป็นป้อมที่ป้องกันข้าศึกรุกเข้าทางทิศตะวันตกเฉียงใต้
ของเมือง แนวกำแพงมีแนวคูน้ำอยู่ด้านนอกขนานไปตลอดแนวกำแพงทำหน้าที่เป็นคูเมืองชั้นนอก
มีระยะห่างจากแนวกำแพงอย่างสม่ำเสมอเนื่องจากคูเมืองด้านนี้เป็นคูคูเรียกว่า “ลำคูไหลว” เป็นคูรับ
น้ำจากคูเมืองชั้นในที่แจ่งกู๋เสื่องลงไปยังลำน้ำแม่ข่าซึ่งจะช่วยระบายน้ำจากคูเมืองชั้นในให้ไหลลง
คลองแม่ข่าและแม่น้ำปิงได้เร็วขึ้นอีกส่วนหนึ่งนอกเหนือจากหน้าที่เป็นคูเมืองด้านใต้ในช่วงฤดูน้ำ
หลาก (พวงเพชร ธนสิน และรวี หาญเจริญ,ม.ป.ป 47) มีการสร้างบันไดเพื่ออำนวยความสะดวก
ในการขึ้นไปยังป้อมกลม และบริเวณป้อมกลมมีการสร้างศาลเสื่อบ้านเพื่อที่เคารพสักการะของ
ชาวบ้าน

ภาพที่ 8 บริเวณป้อมกลม(ป้อมหาษา)ที่มีการก่อสร้างกำแพงก่ออิฐด้านนอกฝั่งตะวัน
ตกที่ยังคงมีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ เห็นร่องรอย อิฐที่ใช้ก่อป้อมอย่างชัดเจน

ภาพที่ 9 บริเวณป้อมกกลม(ป้อมหยาชยา) ที่มีการก่อสร้างกำแพงก่ออิฐด้านนอกฝั่งด้านใต้ และยังคงมีความสมบูรณ์ในรูปแบบศิลปกรรมอยู่

ภาพที่ 10 บริเวณป้อมกกลม(ป้อมหยาชยา)มีการก่อสร้างศาลเจ้าเสือบ้านของชุมชนทิพยเนตร โดยชาวบ้านให้ความเคารพนับถือจะมีการถวายเครื่องสักการะเป็นประจำทุกปี ในวันขึ้น 9 ค่ำ เดือน 9 (เหนือ)

บริเวณเชิงกำแพงด้านในมีการก่อสร้างบ้านเรือนของราษฎรทั้งส่วนที่เป็นบ้านพักและหอพักชิดแนวกำแพงตลอดแนวไปจนถึงแนวถนนหายยา ในขณะที่บริเวณเชิงกำแพงด้านทิศใต้มีการก่อสร้างบ้านชิดแนวกำแพงทั้งสองด้านมีการขุดเจาะเป็นช่องทางเดินเพื่อให้ประชาชนสัญจรไปยังป่าช้าหายยา ถนนหายยา ถนนมหิตล อย่างไรก็ตามสภาพทั่วไปของกำแพงมีการถล่มพังทลายตามสภาพอยู่หลายจุดและเป็นแนวที่ชาวบ้านนำขยะมาทิ้งจำนวนมากโดยขาดการดูแลเอาใจใส่ในการรักษาความสะอาด ทั้งจากชุมชนและหน่วยงานราชการ

ภาพที่ 11 บริเวณแนวกำแพงด้านในได้มีการก่อสร้างบ้านเรือนรุกชิดชิดแนวกำแพงตลอดแนวทั้งสองด้าน โดยจะเห็นแนวหลังคาชิดกำแพงอาจกล่าวได้ว่าเมื่อฝนตกจากหลังคาจะไหลชะแนวกำแพงในทันทีซึ่งจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการพังทลายของแนวกำแพงเร็วขึ้น

4.1.3 ลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจของชุมชนตามแนวกำแพงเมืองชั้นนอก

หากจะพิจารณาถึงแนวกำแพงเมืองชั้นนอกโดยรวมแล้ว ปัจจุบันเป็นแหล่งที่ตั้งของชุมชนต่าง ๆ ทั้งชุมชนฟ้าใหม่ประตูก้อม ชุมชนระแกง ชุมชนศรีท้าววัดหัวฝาย ชุมชนกำแพงงาม และชุมชนทิพย์เนตรซึ่งอยู่ในพื้นที่ที่ทำการศึกษา

สำหรับชุมชนทิพย์เนตรได้ก่อตั้งมาเมื่อปี พ.ศ. 2527 เดิมรกร้างว่างเปล่า มีพืชพันธุ์ไม้และวัชพืชขึ้นปกคลุมทั้งป่าไผ่ป่าสาบเสือ ชาวบ้านได้เข้ามาอาศัยก่อนปี พ.ศ. 2500 แล้ว สภาพพื้นที่ชุมชนมีพื้นที่รวม 20.5 ไร่ เป็นที่ดินในสวนที่เป็นของเทศบาลนครเชียงใหม่จำนวน 9.3 ไร่ และที่ดินของราชพัสดุตามแนวกำแพงดิน 11.2 ไร่ ข้อมูลประชากรของชุมชนในปี พ.ศ. 2540 มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 774 คน จำนวน 185 หลังคาเรือน 216 ครอบครัวและเพียงวันที่ 3 พฤษภาคม 2544 มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 845 คน เป็นชาย 399 คน เป็นหญิง 466 คน 217 หลังคาเรือน มีคณะกรรมการชุมชนทิพย์เนตร โดยการเลือกตั้งของชุมชนและแต่งตั้งโดยเทศบาลนครเชียงใหม่โดยมีคณะกรรมการทั้งสิ้น 15 คน คณะกรรมการทำหน้าที่เป็นผู้นำและแกนกลางตลอดจนเป็นที่ปรึกษาของประชาชนในชุมชนในการพัฒนาชุมชน ดำรงรักษาปัญหาในชุมชน วิเคราะห์วางแผนและดำเนินการแก้ไขปัญหาเสนอ แผนงาน โครงการ เพื่อขอรับความช่วยเหลือจากเทศบาล หรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนในชุมชนมีจิตสำนึกและร่วมใจพัฒนาสังคม มีการจัดตั้งกลุ่มสนใจต่าง ๆ เช่น กลุ่ม อสม. กลุ่มฌาปนกิจศพ กลุ่มสตรี คณะกรรมการกองทุนชุมชนเมือง ฯลฯ

กิจกรรมทางสังคมของชุมชนจะมีการร่วมมือกันในการพัฒนาชุมชน ในช่วงเดือนมิถุนายนของทุกปีก่อนเข้าฤดูฝนเพื่อช่วยกันทำความสะอาดขุดลอกท่อระบายน้ำลำคูไหลเพื่อจะได้บรรเทาปัญหาน้ำหลากในฤดูฝน นอกจากกิจกรรมดังกล่าวยังมีประเพณีของชุมชน คือ การทำบุญปีใหม่เมืองโดยชุมชนจะร่วมกันทำบุญสืบชะตาหมู่บ้านทุกวันที่ 16 เมษายนของทุกปี การถวายของบูชาแก่ศาลเสื่อบ้านทุก ๆ วันแรม 9 ค่ำเดือนเก้า(เหนือ)ทุกปีซึ่งจะอยู่ในช่วงเดือน พฤษภาคมหรือเดือนมิถุนายนของทุกปี นอกจากนั้นยังมีการเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นส่วนรวมกับชุมชนอื่น ๆ รวมไปถึงกิจกรรมของเทศบาลฯ เช่นการร่วมประเพณีขึ้นเขียง การค้าหัวผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นต้น

ในส่วนของการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของทางราชการและขอความร่วมมือต่าง ๆ ภายในชุมชนนั้นชุมชนทิพย์เนตรจะอาศัยเครื่องเสียงตามสายที่บริหารงานโดยคณะกรรมการชุมชนที่จะแจ้งข้อมูลข่าวสารให้กับผู้อยู่อาศัยในชุมชนทราบอย่างสม่ำเสมอ

ภายในชุมชนมีการดำเนินงานกิจการร้านค้าขายของชำกิจกรรมด้านธุรกิจที่ดำเนินการโดยชุมชนเช่นเดียวกับชุมชนอื่น ๆ ในขณะที่สภาพความเป็นอยู่และอาคารบ้านเรือนของ

ประชาชนที่อยู่ในชุมชนจะพบว่าในส่วนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ส่วนที่เป็นของเทศบาลอาคารบ้านเรือนมีความมั่นคงแข็งแรงเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มที่ก่อสร้างบ้านประชิดแนวกำแพงซึ่งมีลักษณะเป็นบ้านเรือนที่ไม่มีความมั่นคงถาวร

จากสภาพทางสังคมในชุมชน การรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนถือได้ว่าชุมชนทิพย์นครมีองค์ประกอบของชุมชนทั่ว ๆ ไปที่สมบูรณ์และมีศักยภาพที่ดีชุมชนหนึ่ง

ภาพที่ 12 สภาพทั่วไปของชุมชนทิพย์นครที่มีการก่อสร้างอาคารบ้านเรือนถาวรกันเป็นจำนวนมากและนานพอสมควรแล้วจนมีลักษณะที่ไม่แตกต่างไปจากกับชุมชนอื่น ๆ จนทำให้เป็นอุปสรรคต่อการโยกย้ายชุมชนตามแนวคิดที่หลากหลาย ๆ ฝ่ายได้นำเสนอไว้เพื่อการปรับปรุงแนวกำแพงเมืองชั้นนอก

4.2 นโยบายของเทศบาลนครเชียงใหม่เพื่อการปรับปรุงชุมชนแออัดแนวกำแพงเมือง

เมืองเชียงใหม่มีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ 2520–2524) เชียงใหม่ได้ถูกกำหนดให้เป็นเมืองหลักในการพัฒนาภาคเหนือ ผลของการพัฒนาเมืองทำให้การขยายตัวและความเจริญเติบโตของเมืองเป็นไปอย่างรวดเร็วในระยะเวลาอันสั้นเป็นปัจจัยดึงดูดผู้คนให้เข้ามาอยู่อาศัยเพื่อประกอบอาชีพกันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้มีรายได้น้อยโดยบุกรุกเข้าไปสร้างที่พักเพื่ออยู่อาศัยในที่ดินที่ถูกปล่อยให้รกร้างว่างเปล่า ที่ดินของทางราชการที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ (การเคหะแห่งชาติ, 2525) ประกอบกับการที่เจ้าหน้าที่ทะเลาะขาดความความเข้าใจใส่ต่อหน้าที่อย่างจริงจังในการดูแลที่ดินสาธารณะ (วันชัย, 2531) ทั้งนี้ประชาชนที่อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองจะไปอยู่อาศัยในชุมชนที่มีญาติมิตรอาศัยอยู่ก่อนยิ่งทำให้ชุมชนที่ค่อนข้างแออัดอยู่แล้วมีความแออัดมากยิ่งขึ้นบริเวณดังกล่าวได้รับการขนานนามว่า เป็น “สลัม” หรือ “แหล่งเสื่อมโทรม” และต่อมาจะเรียกว่า “ชุมชนแออัด” ซึ่งปัจจุบันเรียกเป็นชุมชนเมืองการเติบโตของชุมชนดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อปัญหาต่าง ๆ อาทิเช่น ปัญหาสถานะแวดล้อม ปัญหาสุขภาพอนามัยของประชาชน ปัญหาความปลอดภัยของชุมชน ปัญหาการให้บริการสังคม เป็นต้น (อุไรวรรณ, 2520) การแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดจึงมีความสำคัญและเร่งด่วน โดยได้รับการบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 เป็นต้นมา

จากรายงานเรื่องการพัฒนาที่อยู่อาศัยผู้มีรายได้น้อยจังหวัดเชียงใหม่ การแก้ไขปัญหาและการปรับปรุงชุมชนแออัดของกลุ่มผู้เข้ารับการอบรมหลักสูตรการพัฒนาที่อยู่อาศัยผู้มีรายได้น้อยรุ่นที่ 7 หมวดวิชาการปรับปรุงชุมชนแออัดพบว่าเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ 2525 มีชุมชนแออัดในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่จำนวน 11 ชุมชน(วารสารวิชาการที่อยู่อาศัย,2527) และจากสถิติงานปรับปรุงชุมชนแออัดเทศบาลนครเชียงใหม่ที่สำรวจไว้ในปี 2529 พบว่ามีชุมชนแออัดเกิดขึ้นในเทศบาลนครเชียงใหม่รวม 15 ชุมชน หรือเพียงระยะเวลา 5 ปีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (2525 – 2529) มีชุมชนแออัดเกิดขึ้นใหม่ถึง 4 ชุมชน

สภาพการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดในเมืองเชียงใหม่ในอดีต จากเอกสารเรื่อง “การปรับปรุงชุมชนแออัดในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่” กล่าวว่า การแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดของเชียงใหม่ในอดีตที่ผ่านมาเป็นไปอย่างฉาบฉวยมีวิธีดำเนินงานที่ไม่ต่อเนื่องทั้งที่เป็นของรัฐหรือเอกชนส่วนใหญ่จะใช้หลักการให้บริการมากกว่าการพัฒนา (วันชัย, 2531) ซึ่งถือเป็นการยึดแนวทางการพัฒนาจากภายนอกชุมชนซึ่งนำโดยผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกโดยอาศัยโครงสร้างอำนาจทางการเมือง และการบริหารที่เปิดโอกาสให้อำนาจในการตัดสินใจและการกำหนดนโยบายรวมศูนย์อยู่ที่ส่วนกลาง (สุริชัย, 2529) ที่ชาวบ้านหรือผู้อยู่ในชุมชนจะตกอยู่ในสถานะ “ผู้รับ” ในปี พ.ศ 2525

เขตเมืองเชียงใหม่ได้ขึ้นการพัฒนาชุมชนในช่วงเวลาที่ผ่านมาสอนนโยบายทางการเมือง จึงมุ่งเน้นปัญหาของชุมชนตามบทบาทหน้าที่ของเทศบาลนครที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 ที่กำหนดหน้าที่ที่เทศบาลจะต้องดำเนินการตามความในมาตรา 57 เกี่ยวกับการปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับงานพัฒนาชุมชน โดยปัจจุบันถือได้ว่าชุมชนทิพย์เนตรได้มีการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคอยู่ในขั้นดีมีการก่อสร้างทางเท้าคอนกรีตเสริมเหล็กเข้าในชุมชน ระบบไฟฟ้าสาธารณะและไฟฟ้าครัวเรือนอย่างทั่วถึงมีการก่อสร้างท่อเมนประปาโดยการประปาส่วนภูมิภาค มีการก่อสร้างตู้อุปกรณ์ดับเพลิง จัดทำป้ายชื่อและป้ายชอยในชุมชน มีการก่อสร้างหอกระจายข่าว จัดตั้งถังขยะตามตรอกชอยต่าง ๆ ซึ่งสิ่งสาธารณูปโภคต่าง ๆ อำนวยความสะดวกให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี

นโยบายการปรับปรุงชุมชนแออัดในเขตเมืองเชียงใหม่ได้ถูกกำหนดขึ้นภายใต้โครงการพัฒนาเมืองหลักตามแผนพัฒนาเมืองหลักของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) เป็นต้นมา ประกอบกับการดำเนินงานของสำนักงานปรับปรุงชุมชนแออัด การเคหะแห่งชาติ และการดำเนินงานการจัดบริการสาธารณสุขตามแผนพัฒนาสาธารณสุข ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) ที่มีเป้าหมายการพัฒนาและปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรมในเมืองเชียงใหม่ ดังนั้นจึงเป็นการสอดคล้องกันในด้านเป้าหมายและนโยบายในการพัฒนาของการเคหะแห่งชาติ กระทรวงสาธารณสุข สำนักงานพัฒนาเมือง กรมการปกครองและเทศบาลนครเชียงใหม่ “โครงการปรับปรุงชุมชนแออัดในเขตเมืองหลัก” จึงเกิดขึ้นในลักษณะโครงการร่วมระหว่างองค์การ UNICEF เทศบาลนครเชียงใหม่ กรมการปกครอง โดยดำเนินการควบคู่ไปกับโครงการพัฒนาเมืองหลัก โดยมีการปรับปรุงกลยุทธ์ในการดำเนินการให้มีการวางแผนจากเบื้องล่างดังจะเห็นจากวัตถุประสงค์ข้อหนึ่งที่ว่า “เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาที่มีการช่วยตัวเองของประชาชน และการเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่” และมีหลักการสำคัญในการดำเนินงานในข้อหนึ่งกล่าวว่า “มุ่งเน้นสร้างองค์กรประชาชนในชุมชนแออัด” เพื่อทำหน้าที่คล้ายกับผู้นำในหมู่บ้านในชนบท สำหรับเป็นแกนนำในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาตามความต้องการที่แท้จริงในชุมชน (พิรพล, 2529) ได้มีการตั้งองค์กรชุมชนขึ้น เรียกว่า คณะกรรมการชุมชน โดยกำหนดให้ประชาชนพิจารณาคัดเลือกหรือเลือกตั้งจากประชาชนในชุมชนนั้น ๆ จำนวนไม่น้อยกว่า 7 คนและไม่เกิน 15 คนเข้าเป็นส่วนหนึ่งในการบริหารชุมชนโดยมีหน้าที่ดังนี้ (สำนักงานเทศบาลนครเชียงใหม่, 2529) เป็นผู้บริหารชุมชนตามของเขตที่พึงกระทำได้ในชุมชน เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน และเป็นทีปรึกษาของประชาชนในชุมชนสำรวจค้นหาปัญหาในชุมชน และวางแผนพัฒนาระดับชุมชนประสานงานระหว่างชุมชน และเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เสริมสร้างความสามัคคีภายในชุมชนร่วมมือกับประชาชนหาทางแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ ของชุมชน โดยวิธีการประชาธิปไตย ทั้งนี้ เปิดโอกาสให้

ประชาชนเป็นผู้พิจารณาและตัดสินใจ เลือกรูปแบบองค์กร อำนาจหน้าที่ วิธีการเลือกตั้ง ตลอดจน กำหนดคุณสมบัติของกรรมการชุมชนเองทั้งหมด โดยเทศบาลเป็นผู้เชิญให้คำแนะนำ ปรีกษาและ รับรองสภาพโดยประกาศแต่งตั้งโดยเทศบาลนครเชียงใหม่ และออกระเบียบว่าด้วยคณะกรรมการ ชุมชนสนับสนุน

สรุปได้ว่าในระหว่างปี พ.ศ 2528 - 2538 เทศบาลนครเชียงใหม่ได้ดำเนินการจัดตั้ง ชุมชนต่าง ๆ ขึ้นอย่างเป็นทางการโดยมุ่งหวังทั้งในส่วนที่จะสนองนโยบายแห่งรัฐในการพัฒนา เศรษฐกิจสังคมของผู้มีรายได้น้อยควบคู่ไปกับนโยบายสร้างฐานทางการเมืองท้องถิ่น ทำให้เกิดการ บุกรุกของประชาชนตามแนวกำแพงเมืองชั้นนอกและแนวกำแพงแม่ข่ายอย่างรวดเร็วทำให้โบราณสถานต่าง ๆ ถูกรื้อทำลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงดังกล่าวมีชุมชนเกิดขึ้นตามแนวกำแพงเมือง เก้าอีก 7 ชุมชนและชุมชนเดิมที่ขยายขึ้นอีก

ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลการเกิดขึ้นของชุมชนต่าง ๆ ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ที่มี คณะกรรมการชุมชนบริหารงานในช่วงปี 2527 - 2538

ชุมชน	ปีที่ก่อตั้ง	จำนวน(หลังคา)	จำนวนประชากร
ระแกง	2527	132	527
ทิพย์เนตร	2527	185	774
ศรัทธาหัวฝาย	2528	137	433
ฟ้าใหม่ประตูก้อม	2529	201	921
ท่าสะอาด	2528	111	509
เมืองสาทรหลวง	2528	132	754
สันติธรรม	2529	90	502
บ้านท่อ	2529	199	816
แม่จิง	2531	79	273
5 ธันวาคม	2531	89	284
แม่หยวก	2533	105	407
สองพี่น้อง	2533	90	321
ร่วมสามัคคีต้นขาม	2533	242	1,264
เมืองตั้ง	2534	147	597
ป่าพร้าวนอก	2536	124	679

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ชุมชน	ปีที่ก่อตั้ง	จำนวน(หลังคา)	จำนวนประชากร
ศิริมงคล	2536	54	244
เมืองกาย	2537	469	1,843
กำแพงงาม	2538	104	555
ป่าต้นพัฒนา	2538	448	2,040
เมืองสาทรน้อย	2538	142	526
ใจแก้ว	2538	150	450
รวม		3,430	14,719

นอกจากชุมชน 21 ชุมชนที่เทศบาลยอมรับมีประชากรอยู่อาศัยจำนวน 14,719 คนรวม 3,430 หลังคาเรือน และยังมีชุมชนที่เกิดขึ้นในช่วงดังกล่าวอีก 37 ชุมชนในทุกแขวงที่ยังไม่ได้รับการยอมรับจากเทศบาลในขณะนั้นซึ่งในที่สุดเทศบาลนครเชียงใหม่ก็ได้ดำเนินการทยอยยอมรับชุมชนต่าง ๆ เพิ่มขึ้นจนถึงปัจจุบันมีชุมชนต่าง ๆ ที่เทศบาลนครเชียงใหม่ยอมรับแล้วทั้งสิ้น 65 ชุมชนมีประชากรอยู่รวมกันถึง 27,118 คน 6,651 หลังคาเรือนซึ่งถือว่าเป็นสัดส่วนที่สูงมากเมื่อเทียบกับจำนวนประชากรในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ทั้งหมดที่มีจำนวน 173,856 คนหรือคิดเป็นร้อยละ 15.59 ของประชากรทั้งหมดในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่

แต่ด้วยสภาพแนวกำแพงเมืองช่วงประตูหายขาดถึงแจ่งคูเมืองยังปรากฏร่องรอยให้เห็นเด่นชัด และสภาพโดยทั่วไปยังมีความสมบูรณ์เป็นแนวยาวต่อเนื่องกันไปตลอด มีพืชล้มลุกและไม้ยืนต้นปกคลุมตลอดแนวกำแพงยกเว้นบางช่วงที่มีการก่อสร้างบ้านเรือนบนสันกำแพงเมืองและบางส่วนมีการปลูกสร้างบ้านชิดแนวเชิงกำแพงเมือง สภาพป้อมหยาขยาที่มุมกำแพงยังมีสภาพเป็นเชิงเทินเห็นเด่นชัดที่สามารถดำเนินการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้มีความเหมาะสมกับการเป็น โบราณสถานของเมืองเชียงใหม่ได้อยู่เทศบาลนครเชียงใหม่จึงร่วมมือกับกรมศิลปากร กรมธนารักษ์ดำเนินฯ โยบายโยกย้ายผู้อยู่อาศัยในชุมชนต่าง ๆ ออกไปเช่นกัน ซึ่งนโยบายดังกล่าวได้ส่งผลในภาพบวกที่สะท้อนให้เห็นว่ามีได้ละเอียดในการดูแลโบราณสถานโดยปี พ.ศ 2537 หน่วยศิลปากรที่ 4 ร่วมกับกรมธนารักษ์ได้ฟ้องร้องขับไล่ประชาชนผู้นุกรุกบริเวณแนวกำแพงเมืองฝั่งตรงกันข้ามกับแจ่งคูเมืองเป็นผลสำเร็จและส่งมอบพื้นที่ให้เทศบาลนครเชียงใหม่ดูแลและปรับปรุงเป็นสวนกาญจนาภิเษกในเวลาต่อมาและสามารถเปิดให้ประชาชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันตั้งแต่ปี 2541 ถือได้ว่าเป็นโครงการที่มีการปรับปรุงภูมิทัศน์ที่ชัดเจนที่สุดสำหรับการปรับปรุงแนวกำแพงเมืองชั้นนอกที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกล่าวคือ การเพิ่มพื้นที่สีเขียว

การมีสวนสาธารณะและสถานที่ออกกำลังกายของประชาชนของเมืองตามนโยบาย“การสร้างอุทยานนคร” ของเทศบาลนครเชียงใหม่ในขณะนั้น และการกันแนวเพื่อป้องกันการรุกขยายของผู้บุกรุกแนวกำแพงเมืองเก่าของกรมศิลปากร การแบ่งเบาภาระการดูแลที่ราชพัสดุของกรมธนารักษ์

อย่างไรก็ตาม โดยภาพรวมแล้วการโยกย้ายผู้อาศัยออกจากพื้นที่แนวกำแพงไม่ประสบผลสำเร็จ ในทางตรงกันข้ามจำนวนประชากรที่อาศัยอยู่ตามชุมชนต่าง ๆ ที่อยู่ในแนวกำแพงเมืองเก่ากลับเพิ่มจำนวนสูงขึ้นทั้งแนวทางที่ฝ่ายการเมืองต้องการฐานคะแนนจากกลุ่มชน ดังกล่าว การขาดการประสานงานดูแลของหน่วยงานต่างๆ ที่ต้องร่วมรับผิดชอบดูแลโบราณสถานขนาดมาตรการในการจำกัดและป้องกันการย้ายเข้าอยู่ในชุมชน มาตรการการคุ้มครองรักษาพื้นที่โบราณสถาน ตลอดจนกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ล่าสมัยและมีช่องว่างให้ผู้มีอำนาจตลอดจนบุคคลต่าง ๆ สามารถใช้ประโยชน์ในการดำเนินการรุกกล้าที่สาธารณะและเขตโบราณสถานได้อย่างไม่ยุ่งยากนัก

ผลของการดำเนินนโยบายของเทศบาลนครเชียงใหม่ได้ส่งผลที่ชัดเจนต่อการขยายตัวของชุมชนแออัดในเขตเมืองเชียงใหม่อย่างมากและรวดเร็วดังจะเห็นได้จากข้อมูลประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่พิกเนตรตามข้อมูลของเทศบาลนครเชียงใหม่ในปี พ.ศ 2538 แจ้งว่ามีประชากรในชุมชน 774 คน จำนวน 185 หลังคาเรือน แต่ข้อมูลในปี พ.ศ 2544 กลับมีประชากร 845 คน จำนวน 217 หลังคาเรือน

การพัฒนาในระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมา นั้น ภาครัฐโดยเฉพะอย่างยิ่งเทศบาลนครเชียงใหม่ได้ดำเนินการพัฒนาโดยมุ่งเน้นในการแก้ไขปัญหามุมชนแออัดและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนจนในเขตเมืองโดยการดำเนินงานของกองสวัสดิการสังคม เทศบาลนครเชียงใหม่ และการประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งส่วนภาครัฐและเอกชน อาทิเช่น การเคหะแห่งชาติ องค์การยูนิเซฟ โดยชุมชนที่พิกเนตรซึ่งครอบคลุมแนวกำแพงเมืองรอบนอกเทศบาลนครเชียงใหม่ได้ปรับปรุงตั้งแต่ปี พ.ศ 2527 โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการดำเนินการคือ ปัญหาความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัย กล่าวคือชุมชนต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่จำนวน 65 ชุมชนพบว่ามีถึง 36 ชุมชนเป็นการเช่าที่และบุกรุกที่ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ทั้งนี้คนส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดเป็นแรงงานไร้ฝีมือ (unskilled workers) ขาดทักษะในการประกอบอาชีพ รายได้ต่ำ ขาดเงินออม และมีภาวะหนี้สินสูง โดยเฉพาะในกลุ่มผู้บุกรุกที่ดินปัญหาด้านสังคม ความไม่เสมอภาคและความเหลื่อมล้ำในการรับบริการจากรัฐความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัย ประกอบกับมีรายได้น้อย นำไปสู่การเป็นแหล่งกำเนิดของอาชญากรรม สิ่งเสพติด ผิดกฎหมายต่าง ๆ ขาดการดูแลเอาใจใส่จากฝ่ายต่าง ๆ และผู้ที่อยู่อาศัยอยู่ในชุมชนจะไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม ถูกเหยียดหยาม ปัญหาด้านกายภาพชุมชนแออัดมักประสบปัญหาน้ำท่วมน้ำใ้ ซึ่งส่วนใหญ่ต้องอาศัยจากน้ำบ่อธรรมชาติ การซื้อน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค ด้านการกำจัดของเสียทั้งขยะ น้ำเสียต่าง ๆ มักถูกทิ้งลงใต้ถุนบ้านหรือแหล่งน้ำ

ธรรมชาติทั้งถ้าคูหาคลองแม่ข่าโดยเทศบาลมิสามารถเข้าจัดเก็บได้ทั่วถึงปัญหาด้านสุขภาพอนามัย การมีรายได้น้อย มีผลต่อการรับประทานอาหารไม่มีคุณค่าทางโภชนาการ ผู้อยู่อาศัยในชุมชนมักรักษาตนเองโดยการจัดซื้อยามากินเองยามเจ็บป่วย ทั้งยังพบว่าปัญหาของผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัดมักเป็นโรคเกี่ยวกับทางเดินอาหาร ระบบหายใจ

จากวัตถุประสงค์ ข้อมูลปัญหาพื้นฐานที่เทศบาลนครเชียงใหม่ ประกอบกับบทบาทหน้าที่ตามกฎหมายที่เทศบาลนครพึงจะกระทำตามมาตรา 50 ,53 ,56 แห่งพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ.2496 โดยเทศบาลได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ดังนี้

1. โครงการจัดหาที่อยู่อาศัยใหม่(Slum Relocation) โดยหน่วยงานของรัฐเช่นการเคหะแห่งชาติ สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง กรณีที่มีการไล่อพยพชุมชน และอาสาสมัครย้ายที่อยู่ใหม่ของผู้อยู่อาศัยในชุมชน ถึงแม้โครงการดังกล่าวจะย้ายผู้อยู่อาศัยในชุมชนออกไปได้ส่วนหนึ่งแต่เทศบาลก็ไม่สามารถกันให้ผู้เข้ามาอาศัยอยู่ใหม่ได้จึงจะเห็นจำนวนผู้อยู่อาศัยในชุมชนต่าง ๆ เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ทั้งจากระยะทางที่อยู่อาศัยใหม่กับแหล่งประกอบอาชีพอยู่ไกลจากเดิมต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางมากขึ้น และโครงการที่รัฐดำเนินการให้เงินจำเป็นที่จะต้องชำระหนี้ค้ำซึ่งเกินกำลังศักยภาพของผู้อยู่อาศัยในชุมชนได้
2. โครงการการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในที่ดินเดิม (Slum Upgrading) โดยการดำเนินการทั้งหน่วยงานของรัฐและเอกชนที่ระดมสรรพกำลังลงพัฒนาชุมชนโดยมุ่งเน้นการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเป็นหลักและการพัฒนาต้นแบบจากการพัฒนาชุมชนแออัดจากเมืองใหญ่ต่าง ๆ เช่นกรุงเทพฯเป็นตัวตั้งในการพัฒนาโดยมิได้คำนึงถึงความแตกต่างในพื้นที่เช่นขาดการคิดคำนึงถึงสภาพการบุกรุกที่โบราณสถานดังนั้นจึงขาดการเอาใจใส่ในการพัฒนาที่จะมีผลกระทบต่อโบราณสถานแต่มุ่งเน้นการพัฒนาด้านกายภาพให้ดีขึ้นเช่น การสร้างทางเดิน ทางเท้า ท่อระบายน้ำ ระบบไฟฟ้า ระบบประปาของชุมชน
3. การพัฒนาส่งเสริมอาชีพ (Vocational Training) จากหน่วยงานของรัฐและองค์กรเอกชนให้การสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มสตรีแม่บ้าน ผลิตภัณฑ์ผ้า ผักอาชีพ และสนับสนุนแหล่งเงินทุนเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ การส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มเงินออม ส่งเสริมทักษะในการประกอบอาชีพ เพื่อเพิ่มผลผลิตในครัวเรือน
4. การพัฒนาด้านสังคมส่งเสริมการจัดตั้งคณะกรรมการหมู่บ้าน จัดตั้งกลุ่มฌาปนกิจ สงเคราะห์ สร้างสถานรับเลี้ยงเด็ก กลุ่มสตรีแม่บ้าน จัดตั้งกลุ่มพลังมวลชนในชุมชน เป็นต้น
5. การส่งเสริมสุขภาพพลานามัยได้มีโครงการส่งแพทย์เคลื่อนที่ดูแลสุขภาพประชาชน ในรูปการบริการสาธารณสุขเคลื่อนที่การส่งเสริมให้เกิดกลุ่ม อสม จัดตั้งกองทุนฯ ทั้งนี้การปรับปรุงในครั้งนั้นได้มุ่งเน้นถึงการแก้ปัญหาสิ่งสาธารณูปโภคที่จะช่วยเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้กับ

ผู้อยู่อาศัยในชุมชนอาทิเช่น การสร้างทางเท้า ทางระบายน้ำ การขยายไฟฟ้าสาธารณะ การสร้างระบบประปา เป็นต้น นอกเหนือไปจากการตั้งคณะกรรมการชุมชน และการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ อาทิ เช่น กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มหนุ่มสาว เป็นต้น

การพัฒนาชุมชนดังกล่าวมุ่งเน้นสิ่งสาธารณูปโภค หากแต่ละเลยการดูแลสภาพแวดล้อมชุมชนในส่วนที่เป็นโบราณสถานสมบัติสาธารณะและยิ่งกว่านั้นการพัฒนาดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อในระยะยาวเนื่องจากชุมชนต่าง ๆ ขาดการป้องกันการเพิ่มจำนวนประชากรในชุมชน และในบางครั้งยังมีการรับโอนย้ายประชากรนอกเขตเทศบาลเข้าเป็นผู้อยู่อาศัยอีกส่วนหนึ่งเพื่อเสริมฐานอำนาจทางการเมืองท้องถิ่นซึ่งที่น่าสังเกตประการหนึ่งก็คือความร่วมมือของชุมชนต่าง ๆ ได้พัฒนาความร่วมมือในรูปแบบเครือข่ายของชุมชนและมีศักยภาพพอเพียงที่จะมีอำนาจต่อรองทางการเมืองระดับท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรมในปัจจุบันกล่าวคือประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนต่าง ๆ มีสัดส่วนที่สูงถึงร้อยละ 15.59 ของประชากรทั้งหมดของเทศบาลนครเชียงใหม่ นอกจากนี้การพัฒนาได้ส่งผลกระทบต่อสภาพพื้นที่ โดยการดำเนินการไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการในการอนุรักษ์มรดกทางโบราณสถานเช่น การก่อสร้างถึงประปาของชุมชน ท่อประปา เสาไฟฟ้าบนแนวกำแพงเมืองขาดการป้องกันหรือกันแนวเขตกำแพงเมืองในการออกเอกสารสิทธิในที่ดินให้กับเอกชนหรือแม้แต่โรงพยาบาลสวนปรุงก็มีการก่อสร้างอาคารที่รุกล้ำในเขตโบราณสถานการก่อสร้างรั้วที่มีแนวเขตชิดติดกับเชิงกำแพงเมืองชั้นนอก

ในปัจจุบันการพัฒนาปรับปรุงกำแพงเมืองเก่าโดยนักวิชาการหรือหน่วยงานต่าง ๆ ยังมิได้หยุดยั้งมีการดำเนินงานสืบ ๆ ควบคู่ไปกับการบูรณการเพิ่มขึ้นของราษฎร โดยหลังสุด ได้มีคำสั่งจังหวัดเชียงใหม่เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2544 แต่งตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเขตเมืองเก่า และมีคำสั่งจังหวัดเชียงใหม่ที่ 2337/2544 แต่งตั้งคณะกรรมการสำรวจหาข้อมูลชุมชนผู้อยู่อาศัยแนวกำแพงเมืองชั้นนอกเพื่อการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ โดยได้มีการเสนอแนวคิดที่จะสำรวจข้อมูลชุมชนทั้ง 5 ชุมชนเป็นเบื้องต้นคือชุมชนทิพย์เนตร ชุมชนฟ้าใหม่ ชุมชนกำแพงงาม ชุมชน 5 ชั้นวา ชุมชนระแกง ชุมชนสวนดอก โดยแยกเป็นโครงการต่าง ๆ คือ โครงการสำรวจข้อมูลผู้อยู่อาศัยแนวกำแพงเมืองเชียงใหม่ชั้นนอก โครงการจัดเก็บข้อมูลทะเบียนราษฎร และข้อมูลการเสียดภาษีของชุมชน โครงการจัดระเบียบชุมชนโดยให้ชาวบ้านและชุมชนมีส่วนร่วม โครงการพัฒนาแนวกำแพงเมืองเชียงใหม่ คลองแม่ข่า ลำคูไหลโดยใช้ชื่อโครงการว่า “คืนน้ำคืนใจกับลำคูไหล คืนน้ำใสให้กับคลองแม่ข่า” แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์การดำเนินงานที่เป็นรูปธรรมออกมาส่วนการ โยกย้ายชุมชนนั้นข้อมูลจากการเคหะแห่งชาติแจ้งว่ามีโครงการที่บ้านห้วยส้ม อำเภอสันป่าตอง รองรับผู้ที่ประสงค์จะย้ายไปอยู่อาศัย

สำหรับกรมศิลปากรในปัจจุบันยังคงที่จะทำหน้าที่ดูแลรักษาแนวกำแพงเมืองให้เป็นที่ไป ตามแนวทางที่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นเขตโบราณสถานหากแต่มีปัญหาอุปสรรคในด้านการดูแลรักษา ทั้งนี้เนื่องจากการขาดแคลนบุคลากรที่รับผิดชอบในพื้นที่เมื่อเปรียบเทียบกับโบราณสถานที่อยู่ในความรับผิดชอบจำนวนมาก รวมไปถึงข้อจำกัดในงบประมาณของหน่วยงานอย่างไรก็ตามในช่วงเวลาปัจจุบันถือเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านตามแนวทางการกระจายอำนาจโดยการเตรียมความพร้อมให้ท้องถิ่นระยะที่ 2 (2544 – 2553) โดยการดำเนินการดังนี้

1. การสัมมนาให้ความรู้ด้านมรดกศิลปวัฒนธรรมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (นำร่องในเขตจังหวัดเชียงใหม่ สงขลา และอุบลราชธานี)
2. การสำรวจ และวิจัยของท้องถิ่น
3. การจัดทำแผนแม่บท
4. การพัฒนาบุคลากร เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการดำเนินงาน
ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
5. การจัดทำเกณฑ์มาตรฐาน กำหนดประเภทลักษณะ และลำดับความสำคัญของ
โบราณสถานที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ในระดับชุมชนระดับท้องถิ่นระดับชาติระดับโลก
6. การจัดทำเกณฑ์มาตรฐานด้านบุคลากร งบประมาณ และการบริหารจัดการ สำหรับ
โบราณสถานแต่ละระดับ
7. การดำเนินการทางวิชาการ จัดทำคู่มือวิธีการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม
8. การปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้อง การร่างกฎหมายใหม่
9. การนำร่องการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
10. การประเมินผลการดำเนินงาน
11. การปรับปรุงแผน
12. การที่มรดกศิลปวัฒนธรรมได้รับการดูแลอย่างดี

ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบตามกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแล้วมีความแตกต่างกันกับแนวทางดำเนินงานของกรมศิลปากรอย่างเด่นชัดกล่าวคือในแผนการกระจายอำนาจจะระบุดำเนินการให้มีการถ่ายโอนภารกิจด้านการดูแลรักษาโบราณสถานให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตั้งแต่ปี 2546 เป็นต้นไป

สรุปการดำเนินการตามแนวทางดังกล่าวเป็นการถอดแบบการแก้ไขปัญหาของชุมชนแออัดจากกรุงเทพมหานครมาใช้ทั้งหมดโดยขาดการคำนึงถึงความแตกต่างของพื้นที่ที่กล่าวคือปัญหาของชุมชนแออัดในเชียงใหม่เป็นการรุกที่สาธารณะและเป็นโบราณสถานที่ต้องอาศัยความ

ละเอียดลึกซึ้งและจะคำนึงถึงประวัติศาสตร์ด้วย อย่างไรก็ตามการดำเนินการดังกล่าวเป็นการยอมรับว่ามีชุมชนที่บุกรุกและยอมรับสถานะภาพของชุมชน โดยรัฐบาลเทศบาลหรือแม้แต่องค์กรระหว่างประเทศและมุ่งแก้ปัญหาของชุมชนในด้านเดียวคือด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนมีการทุ่มเททรัพยากรลงไปพัฒนาโดยขาดการควบคุมป้องกันการเพิ่มขึ้นของประชากรในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นต้นแบบที่ทำให้เกิดการบุกรุกที่สาธารณะขึ้นและใช้พลังมวลชนต่อรองเพื่อจัดตั้งชุมชน โดยเริ่มต้นจากการที่เทศบาลเข้าสำรวจและประเมินผลเบื้องต้นว่าชุมชนมีความไม่พร้อม ขาดการดูแลเอาใจใส่ และตามไปด้วยการเข้าไปแก้ไขปัญหาให้ชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่นั้นทั้งด้านการสาธารณสุข สภาพความเป็นอยู่ สิ่งสาธารณูปโภค การตั้งตัวแทนชุมชน และในที่สุดก็ยอมรับชุมชนนั้นให้เป็นชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมายเป็นเช่นนี้มากกว่า 2 ทศวรรษและภายใต้รัฐบาลชุดปัจจุบันที่ส่งเสริมระบบกองทุนหมู่บ้านกองทุนเมืองที่รัฐจะสนับสนุนเงินกองทุนให้ชุมชนเมืองละ 1 ล้านบาทเพื่อช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจก็เป็นการตอกย้ำถึงการที่ รัฐบาลท้องถิ่นจะต้องเร่งรีบแสดงให้เห็นว่าชุมชนต่าง ๆ ต้องมีความพร้อมในด้านต่าง ๆ เพื่อที่จะได้สิทธิ์ในการได้รับเงินกองทุนชุมชนเมือง หากไม่ดำเนินการย่อมเป็นปัญหาสังคมที่ต่อเนื่อง และเมื่อมีการดำเนินการแล้วย่อมจะได้ประโยชน์ทางการเมืองตามมาอีกส่วนหนึ่ง ดังจะเห็นว่าในปัจจุบันนี้ชุมชนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ได้เพิ่มจำนวนเป็น 65 ชุมชนแล้ว(ดังรายละเอียดในภาคผนวก)

จากนโยบายที่มุ่งแก้ปัญหาเฉพาะชุมชนแออัดเพื่อส่งเสริมด้านเศรษฐกิจ สังคม โดยความเห็นชอบของรัฐบาลแต่ขาดการนำปัจจัยด้านสถานที่ประวัติศาสตร์มาพิจารณาประกอบไปพร้อม ๆ กันนั้น อาจกล่าวได้ว่า เทศบาลนครเชียงใหม่ในอดีตตามีนโยบายแอบแฝงที่ไม่ประกาศต่อสาธารณชนให้ทราบมีนโยบายที่ต้องการสนับสนุนให้มีการทำลายกำแพงเมืองเก่าในขณะที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เช่น กรมศิลปากรมีนโยบายที่จะเพิกเฉย ปล่อยให้วางในการที่จะอนุรักษ์ไว้ซึ่งโบราณสถานของเมืองเชียงใหม่ในขณะที่กรมธนารักษ์มีนโยบายที่ส่งเสริมให้ประชาชนใช้ประโยชน์ในที่ดินของราชพัสดุโดยไม่คำนึงถึงปัจจัยทางด้านประวัติศาสตร์อย่างจริงจังหรืออาจกล่าวได้ว่าหน่วยงานราชการต่าง ๆ ได้มีการดำเนินการร่วมกันหรือไม่ดำเนินการร่วมกันเพื่อให้มีการยอมรับชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ตามแนวกำแพงเมืองโดยการยอมรับและยกโทษให้ประชาชนที่ดำเนินการบุกรุกและทำลายกำแพงเมืองเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยอาจกล่าวได้ว่าในสภาพการทำลายกำแพงเมืองเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในสภาพที่เกือบจะกระทำได้โดยอิสระขาดการป้องกันและการอนุรักษ์อย่างถูกวิธี

4.2.1 การปรับปรุงและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมบริเวณกำแพงเมืองชั้นนอกในเขตเทศบาลนคร เชียงใหม่

จากข้อมูลการศึกษาทั้งในส่วนของการดำเนินการของภาครัฐส่วนกลางและเทศบาลนครเชียงใหม่ที่ผ่านมา สภาพทางกายภาพของกำแพงเมืองชั้นนอกในสภาพปัจจุบัน ตลอดจน ข้อจำกัดและบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานต่างๆการมีส่วนร่วมความคิดเห็นประชาชนและ ผู้ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนภาระหน้าที่ใหม่ตามรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 เมื่อประมวลข้อมูล ทั้งทางด้านเอกสารและการสำรวจภาคสนามแล้วผู้ศึกษาได้ทำการพิจารณาความเป็นไปได้ใน การปรับปรุงและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมบริเวณกำแพงเมืองชั้นนอกในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ดังนี้

จากการสำรวจภาคสนามพบว่า พื้นที่ที่ดินที่ตั้งของแนวกำแพงเมืองชั้นนอกที่จะ ทำการศึกษา(ช่วงตั้งแต่ถนนหายยาถึงแจ่งกู่เฮือง) ปัจจุบันเป็นที่ราชพัสดุอยู่ในความรับผิดชอบของ กรมธนารักษ์และกรมศิลปากรดูแลตามพระราชบัญญัติโบราณสถานซึ่งกรมศิลปากรได้ประกาศ เป็นเขตโบราณสถานเมื่อวันที่ 19 กันยายน 2521 อย่างไรก็ตามแนวกำแพงเมืองช่วงที่ทำการศึกษา ในครั้งนี้สามารถแบ่งพื้นที่ได้เป็น 3 ส่วนตามสิทธิในการถือครอง คือ

1. พื้นที่ของเทศบาลเป็นพื้นที่ในส่วนที่เป็นที่ตั้งของชุมชนทิพย์เนตร
2. พื้นที่ของเอกชนได้แก่ที่ดินเป็นลักษณะรูปชายธงติดถนนบุญเรืองฤทธิ์ ขวาง สวนกาญจนาภิเษกและปัจจุบันมีการตั้งแผงขายผลไม้ เต็นท์ขายรถ รวมไปถึงบริเวณที่เป็น ตึกแถว 40 คูหาด้วย
3. พื้นที่ของราชพัสดุ(อยู่ในการดูแลของกรมธนารักษ์)คือบริเวณแนว กำแพงเมืองทั้งหมด รวมไปถึงบริเวณที่เป็นตลาดต้นไม้ด้วย พื้นที่ราชพัสดบบางส่วนที่เป็นเขตแนว กำแพงเมืองมีการรื้อพื้นที่โดยหน่วยราชการได้แก่ การรื้อกำแพงเขตกำแพงเมืองด้านในของ โรงพยาบาลสวนปรุง ซึ่งมีการก่อสร้างอาคารพักอาศัย และอาคารบริการบางส่วนที่รื้อแล้วเขตกำแพง เมืองด้านในนี้ แนวกำแพงที่โค้งไปทางทิศตะวันออกถึงประตูหายยา ซึ่งมีลักษณะดังนี้
 - ด้านหลังมีชุมชนทิพย์เนตรซึ่งมีจำนวนบ้านเรือนถึง 217 หลังคาเรือน
 - บางจุดตลอดแนวกำแพงเมืองมีผู้บุกรุกเป็นที่พักอาศัยทั้งทางด้านนอก และด้านในในลักษณะต่าง ๆ บางส่วนตั้งบ้านเรือนบนสันกำแพง
 - ดินแนวดนหนายยาเป็น ตลาดต้นไม้ที่ถูกบุกรุกโดยเทศบาลนคร เชียงใหม่ตามแนวทางการย้ายผู้บุกรุกบริเวณแจ่งกู่เฮืองสวนบวกหาดไปอยู่ ณ จุดนั้นแทนจนถึง ปัจจุบัน โดยเทศบาลนครเก็บค่าเช่าอยู่จนถึงปัจจุบัน
 - จุดบรรจบถนนทิพย์เนตรเป็นชุมชนอยู่ภายใน และเป็นจุดก่อสร้างโรงสูบน้ำของระบบระบายน้ำ และกำจัดน้ำเสียของเทศบาลนครเชียงใหม่

อย่างไรก็ตามสภาพแนวกำแพงเมืองในช่วงนี้เริ่มปรากฏร่องรอยการพังทลายมากขึ้น จากรายงานการขุดค้นศึกษาและบูรณะกำแพงเมืองเชียงใหม่ สาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหา กำแพงเมืองทรุดโทรมและพังทลายมีสาเหตุหลายประการดังต่อไปนี้

1. สาเหตุมาจากการเสื่อมสภาพของวัสดุตามกาลเวลา ทำให้เกิดการผุกร่อนทับถมกันไป ดังเห็นเด่นชัดบริเวณป้อมหอยขา (ป้อมกลมที่พังทลายลงไปแล้ว)
2. การเสื่อมโทรมลงไปเพราะสาเหตุจากภัยธรรมชาติ อันได้แก่ เกิดจากการกัดเซาะของน้ำฝนและบางบริเวณที่ถูกทิ้งร้าง มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นบนแนวกำแพงทำให้แนวกำแพงถูกแยกและดันโดยรากของต้นไม้และผุพังทลายลง
3. การเสื่อมโทรมที่มาจากกระทำของมนุษย์ซึ่งแยกประเด็นได้ดังนี้
 - เสื่อมโทรมจากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์และความเห็นแก่ได้ของมนุษย์ที่เข้าไปรื้อถอนขุดเจาะค้นหาสิ่งของเก่าแก่ที่ตนต้องการ เพื่อที่จะได้มาโดยไม่คำนึงถึงคุณค่าด้านอื่น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการขาดสำนึกต่อส่วนรวม
 - การบุกรุกของราษฎรโดยการขุดเจาะแนวกำแพงเป็นทางเดิน การขุดรื้อทำลายฐานกำแพงเพื่อหาพื้นที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัย

จากสภาพข้อเท็จจริงทางกายภาพของแนวกำแพง ถือเป็นเรื่องเร่งด่วนที่จะต้องดำเนินการป้องกันการพังทลายของแนวกำแพงโดยเฉพาะบริเวณป้อมกลม เนื่องจากการพังทลายโดยธรรมชาติเป็นสำคัญ นอกจากนั้นต้องเร่งกันแนวอาคารบ้านเรือนของราษฎรออกจากแนวกำแพงเพราะการก่อสร้างบ้านของผู้บุกรุกต่าง ๆ ชิดแนวกำแพงทุกครั้งที่มีฝนตกลงหลังคาบ้านจะชะหน้าดินของกำแพงอันจะเร่งให้การเสื่อมสลายพังทลายลงอย่างรวดเร็วขึ้นอีกซึ่งมีจำนวนบ้านไม่น้อยกว่า 70 หลังคาเรือน แต่อย่างไรก็ตามด้วยชุมชนที่ก่อตั้งมานาน และภาครัฐไม่สามารถที่จะหาที่อยู่ใหม่ทดแทนพื้นที่ในชุมชนได้จึงเป็นอุปสรรคที่สำคัญยิ่งในการปรับปรุงสภาพสิ่งแวดล้อมบริเวณแนวกำแพงเมืองและถือเป็นข้อจำกัดในการกำหนดรูปแบบของการปรับปรุงโบราณสถานที่จะทำให้การปรับปรุงไม่สามารถกระทำได้อย่างสมบูรณ์แบบตามหลักการทางวิชาการได้

4.2.2 การวิเคราะห์ถึงนโยบาย บทบาท ภารกิจ การดำเนินงานของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

1. เทศบาลนครเชียงใหม่ โดยการศึกษาวิเคราะห์จากแผนพัฒนาระยะ 15 ปีประกอบด้วยแผนพัฒนาเทศบาลระยะปานกลาง ปี พ.ศ 2535–2539 ปี พ.ศ 2540 – 2544 ปี พ.ศ 2545 – 2549

1.1 จากแผนพัฒนาเทศบาลระยะปานกลางทั้ง 3 ฉบับตั้งแต่ ปี 2535 ถึง 2549 ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการบำรุงรักษาโบราณสถาน แต่จะเน้นถึงการพัฒนาที่มุ่งแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เทศบาลได้ระบุว่าเป็นการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนแล้วซึ่งมี 22 ปัญหาเร่งด่วนดังที่ได้

ศึกษาไว้ตั้งแต่ปี 2534 ที่ปรากฏในแผนพัฒนาเทศบาลปี 2535 – 2539 แล้ว ในขณะที่เดียวกันโดยนโยบายของคณะเทศมนตรีสนับสนุนให้มีการรับรองชุมชนที่ยังไม่ได้รับการรับรองโดยเทศบาลเพิ่มขึ้น จนปัจจุบันมีชุมชน-ชนที่เทศบาลรับรองแล้วถึง 65 ชุมชน

1.2 ที่ผ่านมาเทศบาลจะสนับสนุนงบประมาณดำเนินการเพื่อการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีคดียจะเน้นการสนับสนุนงบประมาณเพื่อการดำเนินกิจกรรมเช่น กิจกรรมประเพณียี่เป็ง ประเพณีวันสงกรานต์ ที่สามารถดึงดูดผู้คนหรือนักท่องเที่ยวมาชมงานดังกล่าวได้ แต่ขาดการจัดงบประมาณสนับสนุนในการบูรณะปรับปรุงโบราณสถานต่าง ๆ

1.3 ปัจจุบันเทศบาลไม่มีการจัดหน่วยงานที่รับผิดชอบงานด้านโบราณสถานโดยตรง หากแต่มีหน่วยงานที่ดูแลชุมชนต่าง ๆ อยู่ในกองสวัสดิการสังคมแต่ภารกิจก็มุ่งที่จะพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานกิจกรรมมวลชน การพัฒนาสุขภาพพลานามัย ของประชาชนเป็นสำคัญ มีการประเมินชุมชนต่าง ๆ เพื่อรับรองชุมชนรวมไปถึงการรับรองด้านงานทะเบียนราษฎรด้วย โดยขาดการควบคุมการเพิ่มขึ้นของคนในชุมชนต่าง ๆ

1.4 การจัดงบประมาณของเทศบาลนครเชียงใหม่เพื่อการบำรุงรักษาโบราณสถานต่าง ๆ เทียบเป็นสัดส่วนแล้วอยู่ในเกณฑ์ต่ำมากตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา งบประมาณการปรับปรุงดูแลโบราณสถาน พัฒนาเมืองส่วนมากได้มาจากการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่น ๆ แต่ก็ยังอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำ

1.5 ตามบทบาทของเทศบาลตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 เดิมบทบาทภารกิจของเทศบาลมิได้ครอบคลุมถึงการบำรุงศิลปวัฒนธรรมหรือการดูแลโบราณสถานต่าง ๆ (แก้ไขเพิ่มเติมถึงปี พ.ศ. 2543) ดังนั้นภารกิจของเทศบาลในด้านนี้จึงไม่เด่นชัด แต่เมื่อมีการแก้ไขพระราชบัญญัติเทศบาล โดยเพิ่มบทบาทให้เทศบาลมีหน้าที่ในการบำรุงศิลปประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นตั้งแต่ พ.ศ. 2542 เป็นต้นมารวมไปถึงบทบาทรัฐธรรมนูญที่ส่งเสริมการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นตามพระราชบัญญัติแผนและการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นถือเป็นโอกาสที่เทศบาลจะรับภารกิจ ดังกล่าวเข้ามาดูแลและมีความชัดเจนในบทบาทกว่าที่เป็นมาในอดีต

2. กรมศิลปากร เมื่อพิจารณาโครงสร้างบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานรับ-ผิดชอบ ดังนี้

2.1 มีหน่วยงานที่รับผิดชอบงานโบราณสถานคือ สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ภารกิจส่วนใหญ่เป็นเรื่องทางวิชาการ มีการศึกษาข้อมูลเพื่อการเสนอแผนงานเป็นสำคัญแต่การจะดำเนินงานได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับนโยบายรวมของกรมเป็นสำคัญ

2.3 ข้อจำกัดด้านบุคลากรที่มีอยู่อย่างจำกัดมีการสับเปลี่ยนหมุนเวียนกันในตำแหน่งต่าง ๆ การดูแลจึงไม่ทั่วถึง

2.4 ขาดอำนาจในการจัดการดูแล ควบคุม รักษา ปกป้อง เพราะมีอำนาจเป็นผู้ดูแลรักษา หากแต่พื้นที่ที่เป็น โบราณสถานนั้นผู้ที่รับผิดชอบโดยตรงคือกรมธนารักษ์

3. กรมธนารักษ์ เมื่อพิจารณาโครงสร้างบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานรับผิดชอบ ดังนี้

3.1 กรมธนารักษ์ดูแลที่ดินของรัฐหรือที่เรียกว่าที่ราชพัสดุซึ่งมีจำนวนมาก การดูแลที่มุ่งเน้นการให้หน่วยงานราชการต่าง ๆ ขอใช้รวมไปถึงการจัดการหาประโยชน์โดยการให้เช่า

3.2 ขาดบุคลากรที่จะทำหน้าที่คุ้มครอง ปกป้องที่ราชพัสดุ มีเพียงการ ติดตาม ตรวจสอบเบื้องต้นเท่านั้น

4. จังหวัดและอำเภอ เมื่อพิจารณาโครงสร้างบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานรับผิดชอบ ดังนี้

4.1 ไม่มีหน่วยงานที่รับผิดชอบ โดยตรงจะมีหน่วยงานที่รับผิดชอบใกล้เคียงกันคือ ศึกษาธิการอำเภอหรือศึกษาธิการจังหวัดเท่านั้นแต่ก็เป็นการดูแลงาน โบราณสถานประเภทวัดร้าง โรงเรียน เท่านั้น มิได้หมายรวมไปถึง กำแพงเมือง ประตูเมืองต่าง ๆ ด้วย

4.2 งานที่เกี่ยวข้องกับงานโบราณสถานเป็นเพียงงานเฉพาะกิจหากจะต้องดำเนินการเป็นครั้งเป็นคราว ไปทั้งนี้ขึ้นอยู่กับให้ความสำคัญของผู้ว่าราชการต่อสิ่งไหนและมีแนวคิด แนวนโยบายอย่างไร อาทิเช่น ในสมัยนายชัยยา พูนศิริวงศ์ให้ความสำคัญต่อการแก้ไขและสร้าง ประตูเมืองใหม่ก็ตั้งคณะทำงานและเป็นผู้นำโดยขอให้หน่วยงานต่าง ๆ ให้การสนับสนุน เช่นเดียวกับ นายไพรัตน์ เดชะรินทร์ก็ได้ลงมากำกับในด้านการวางผังเมือง แนวคิดการสร้างเมืองใหม่ เพื่อลดผลกระทบต่อนพื้นที่เมืองเก่า เป็นต้น

จากเงื่อนไข ข้อจำกัด ในบทบาทของหน่วยงานต่าง ๆ ที่ผ่านมาจึงทำให้การดำเนินงานของแต่ละหน่วยงานมุ่งที่จะกระทำหน้าที่ตามภารกิจของตนเองเท่านั้น การทำงาน การประสานงานระหว่างหน่วยงานจึงมีน้อยและเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการพัฒนาปรับปรุง ดังจะเห็นได้จากการที่กรมธนารักษ์ กรมศิลปากร และเทศบาลเคยย้ายชุมชนออกจากบริเวณป่าช้าหายยาและย้ายชุมชนบริเวณสวนบวกหาดไปยังตลาดต้นไม้ข้างป่าช้าหายยาในปัจจุบันแทนการย้ายชุมชนเดิมออกไปเทศบาลเป็นผู้บุกรุกและหาผลประโยชน์จากการให้ประชาชนเช่า ซึ่งที่ดังกล่าวเป็นที่ราชพัสดุและกรมธนารักษ์ ดูแลรับผิดชอบ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นเขตโบราณสถานที่ดินกรมศิลปากรได้ประกาศไว้จนถึงปัจจุบันก็ยังคงมีการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องต่อไป และอีกตัวอย่างหนึ่งกรณีน้ำพุข้างฝือกเทศบาลได้ดำเนินการปรับปรุง กรมศิลปากรเป็นผู้ดูแลมีเจ้าหน้าที่ตัวแทนของกรมอยู่ที่จังหวัด

เชียงใหม่ แต่ก็ไม่ได้คัดค้านหรือยับยั้งขณะที่มีการปรับปรุง แต่มาคัดค้านในภายหลัง กรณีต่าง ๆ แสดงถึงความล้มเหลวอย่างสิ้นเชิงในการประสานความร่วมมือที่ดีของหน่วยงานต่าง ๆ เพียงเพราะว่าแต่ละหน่วยงานมุ่งแต่ภารกิจของตนเองโดยไม่คำนึงถึงภารกิจของหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกัน ซึ่งสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นถือเป็นจุดอ่อนของหน่วยราชการและถือเป็นอุปสรรคที่สำคัญในการบริหารจัดการบำรุงโบราณสถานทุก ๆ ชนิดในอดีตที่ผ่านมา แต่อย่างไรก็ตามด้วยบทบาทภารกิจของหน่วยงานที่ต้องมีการปรับเปลี่ยนตามรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ 2540 ถือได้ว่าเป็นโอกาสที่สำคัญที่สุดที่จะเป็นจุดพลิกผันในการบำรุงฟื้นฟูโบราณสถานต่าง ๆ ของชาติอิควาระหนึ่ง

4.3 การวิเคราะห์ถึงความคิดเห็นของประชาชนและผู้ที่มีส่วนที่เกี่ยวข้องต่อการปรับและฟื้นฟูสภาพทางกายภาพของกำแพงเมืองชั้นนอก

จากข้อมูลที่ได้จากการสำรวจเก็บแบบสอบถามและสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องตามข้อมูลที่น่าเสนอสรุปความคิดเห็นของประชาชนที่อยู่อาศัยในชุมชนทิพย์เนตรต่อการปรับปรุงและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมบริเวณกำแพงเมืองชั้นนอก ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ประชาชนมีความเห็นในด้านบวกต่อการดำเนินการปรับปรุงและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมแนวกำแพงเมืองและต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการ อย่างไรก็ตามผู้ตอบแบบสอบถามยังคงให้ความสำคัญต่อการปรับปรุงเกี่ยวกับสิ่งสาธารณูปโภคในชุมชนเป็นสำคัญ ในขณะที่รูปแบบการปรับปรุงนั้นผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าควรปรับปรุงตามแนวทางที่ 2 คือปรับปรุงเพียงบางส่วนเท่านั้น โดยไม่เห็นด้วยกับการย้ายชุมชน ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าหากเสนอหรือเห็นด้วยกับการย้าย ชุมชนย่อมจะกระทบต่อความเป็นอยู่ของตนเอง หากย้ายบางส่วนก็จะกระทบกับผู้อยู่อาศัยเพียงบางส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่อยู่ตามแนวกำแพงเท่านั้น ในส่วนของการดูแลรักษาผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าผู้อยู่อาศัยควรช่วยกันดูแลรักษาหากแต่ในความเป็นจริงแล้วปรากฏในทางตรงกันข้ามกล่าวคือมีทั้งผู้ตอบแบบสอบถามที่อยู่ประชิดแนวกำแพงที่รื้อกำแพง และการทิ้งขยะมูลฝอยต่าง ๆ ก็ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดอยู่ ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นอยู่และความร่วมมือกันในชุมชนนั้นบ่งบอกให้เห็นถึงความร่วมมือกันภายในชุมชนยังมีน้อย การอยู่ร่วมกันเป็นไปในลักษณะต่าง คนต่างอยู่มากขึ้น จึงเป็นประเด็นที่จะต้องพิจารณาในการหากลยุทธ์ที่จะดำเนินการเพื่อจะส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาชุมชนของตนเอง

ในส่วนของผู้เกี่ยวข้องต่าง ๆ ทั้งนักการเมืองท้องถิ่น ผู้นำชุมชน นักวิชาการ ส่วนมากเห็นคล้อยกันที่จะต้องมีการปรับปรุงและฟื้นฟูแนวกำแพงโดยปรับปรุงบนพื้นฐานของความเป็นไปได้ตามแนวทางที่ 2 ก่อน แต่มีความเห็นว่าหน่วยงานที่ควรจะมีรับผิดชอบเป็นแม่ข่ายหลักคือ

เทศบาลนครเชียงใหม่เพื่อให้เป็นไปตามแนวทางรัฐธรรมนูญฉบับใหม่โดยให้หน่วยงานอื่น ๆ เป็นหน่วยงานสนับสนุน แต่อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตโดยไม่มั่นใจว่าเทศบาลจะดำเนินการอย่างจริงจังหรือไม่จะต้องมีมาตรการควบคุมและกำกับให้เทศบาลดำเนินการควบคู่กันไปด้วย

สำหรับการเสนอแผนปรับปรุงและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมบริเวณกำแพงชั้นนอกในอดีตที่ผ่านมา พบว่า มีหลายหน่วยงานที่นำเสนอแผนแต่ไม่มีการนำแผนต่าง ๆ ที่มีผู้เสนอไปปฏิบัติหรือนำไปศึกษาร่วมกันเพื่อปรับปรุงเป็นแผนแม่บทในการพัฒนาของหน่วยงานที่ต้องรับผิดชอบร่วมกันทั้งในส่วนของ เทศบาลนครเชียงใหม่ กรมศิลปากร กรมธนารักษ์ แต่อย่างไรก็ตามพอที่จะแยกแผนของการพัฒนาที่มีการนำเสนอออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มแรกที่ต้องการเห็นการปรับปรุงบริเวณกำแพงเมืองชั้นนอกอย่างเต็มรูปแบบ โดยมีการย้ายชุมชนออกไปอยู่ในพื้นที่อื่นและมีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้ถูกต้องตามแบบของการอนุรักษ์โบราณสถาน แต่ตามแผนการนี้จะพบจุดอ่อนและอุปสรรคที่สำคัญคือ เป็นแผนที่ต้องใช้งบประมาณที่สูงมาก และต้องกระทบกับมวลชน และจะส่งผลกระทบต่อปัญหาทางสังคมอย่างรุนแรงที่จะต้องย้ายชุมชนและอาคารบ้านเรือนต่าง ๆ ออกไปจากพื้นที่ไม่น้อยกว่า 300 หลังคาเรือน

ส่วนแผนพัฒนาของกลุ่มที่สอง พบว่าเป็นแผนที่ต้องการให้มีการย้ายชุมชนไปเพียงบางส่วนและมีการขยับอาคารบ้านเรือนที่ชิดติดแนวกำแพงให้ออกจากแนวกำแพง มีการปรับปรุงกันเขตแนวกำแพงโดยการสร้างทางเดินซ่อมแซมแนวกำแพงที่ชำรุดเสียหายให้คืนสภาพ ซึ่งแผนนี้มีจุดเด่นและมีโอกาสในการเป็นไปได้สูงเนื่องจากงบประมาณในการลงทุนต่ำ ไม่ส่งผลกระทบต่อปัญหามวลชนมากนัก แต่มีจุดด้อยคือการอนุรักษ์และบำรุงรักษาไม่ได้เป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการเนื่องจากข้อจำกัดในรูปแบบของการปรับปรุง